

JORDANIËREIS 2009

INLEIDING

De studiereis zou aanvankelijk een combinatie zijn van Syrië en Jordanië, maar op verzoek van enkele ervaren reizigers werd besloten er alleen Jordanië van te maken. Met succes, want er waren al gauw twintig deelnemers en later kwamen er zelfs nog een paar bij.

Een voorbereidende bijeenkomst in de Brakke Grond in Amsterdam gaf Jona gelegenheid ons de oude geschiedenis van het land toe te lichten en wat zakelijke kwesties te behandelen, terwijl wij konden kennis maken met de medereizigers. Altijd een goed begin.

Een verstrekte syllabus bood een variatie aan teksten die ons veel wijzer maakten over het verre verleden van dit bijbelse land: van de oude koninkrijken Edom, Moab en Ammon en de vroege belevenissen van de Joden tot en met de verovering van het gebied door achtereenvolgens Assyriërs, Babyloniërs, Perzen, Grieken en Arabieren. Veel strijd en veel bloed helaas. De Nabateeërs - van het beroemde Petra - hoorden er natuurlijk ook bij. Wie dan nog een goede reisgids aanschafte en las, was optimaal voorbereid.

De geplande vlucht naar Jordanië via Londen lokte door de lange reistijd bepaald niet iedereen aan, maar dat probleem loste zich vanzelf op toen British Midland de vlucht op zaterdag schraptte en Jona een rechtstreekse vlucht afdwong een dag eerder, vrijdag dus. Scheelde wel de halve reistijd! Het werd Jordanian International Airline. Een rondje telefoneren was nodig om iedereen ook daadwerkelijk mee te krijgen op de naar voren geschoven reis. Ook de nog werkende deelnemers gingen akkoord.

We waren er klaar voor.

DAG 1, VRIJDAG 30 OKTOBER:

SCHIPHOL – AMMAN

Om kwart over tien verzamelen bij de roodwitte kubus in de centrale hal van Schiphol: dat was de digitale boodschap enkele dagen geleden..... en aldus geschiedt, met het gebruikelijke schudden van handen en gezoen. Eén deelneemster laat echter verstek gaan: kaakontsteking. We besluiten toch maar, onder aanvoering van Jona, in te checken.

Het vliegtuig van Jordanian International komt pas aanzetten als onze vertrektijd al is verstreken. Niemand maakt zich daar druk over en de piloot geeft kennelijk wat extra gas op de vlucht naar het zuidoosten, want we komen mooi op tijd aan op het vliegveld van Amman, Queen Alia Airport. In de onderweg uitgedeelde Telegraaf lezen we het zorgelijke bericht dat er een depressie over het Midden-Oosten trekt met veel regen, maar als we over Amman scheren, kunnen we de stadslichten goed zien en bij het uitstappen blijkt het droog te zijn.

In de douanehal staat een zekere Kayed al op ons te wachten, een stevig gebouwde Jordaniër, kaal, keurig in het pak. We houden hem even voor de lokale gids, maar hij regelt alleen de formaliteiten voor ons op de luchthaven en brengt ons met een bus naar het hotel. Zo eenvoudig is het eerste zeker niet, want we staan bijna een uur op hem en onze paspoorten te wachten. Mooie gelegenheid om alvast wat geld te wisselen en mineraalwater in te slaan.

Buiten is het al donker en 14 graden Celsius. De bus voert ons over een autosnelweg naar de op 32 kilometer afstand gelegen hoofdstad van Jordanië. Opgewekt deelt Jona mee dat het voor de belasting dan wel een studiereis is, maar ontspanning zal zeker niet ontbreken. Daarmee bedoelt hij natuurlijk niet de regen die nu af en toe valt en zeker niet het uitzicht dat we krijgen op een oude auto die verkreukeld tegen de vangrail hangt, terwijl politie met zwaailichten komt aanstormen en een lange file zich met veel moeite voorbij de plaats van het onheil wurmt. Er zitten nog mensen in het wrak, maar er zijn al veel mensen bij en we rijden dus maar door. Ter geruststelling weet Jona nog te vertellen dat er een maaltijd wacht in het hotel en dat vandaag ook Hillary Clinton in Jordanië is aangekomen.

Over brede goedverlichte autowegen doorkruisen we het heuvelachtige Amman naar hotel Jerusalem International. Het doet onderweg westers aan met lichtreclames als McDonald's, Burger King en Pizzahut.

Het hotel is groot en modern, met marmer in de hal en luxe kamers. Dat redden we wel voor drie nachten. Het buffet biedt ruime keuze. Alleen met de rauwe salades moet je oppassen, is ons verteld, vanwege het buikloopgevaar. Je moet ook uitkijken dat de bedienden je bord niet weghalen als je even niet oplet, ook al ben je nog niet klaar. Die aardige gewoonte hebben we in dit land vaker meegemaakt.

Buiten is intussen de bewolking weggetrokken en de maan doet zijn best. Een poging tot avondwandeling van enkele stoutmoedigen langs de luidruchtige verkeersweg waar het hotel aan ligt, is minder geslaagd en ook de buurt met overal hoge flats lokt niet echt. Dan maar het bed in.

Hotel Jerusalem International

Uitzicht op Amman met Jordaanse vlag

meter boven de huidige Dode Zee. Later kromp deze binnenzee door verdamping in en bleven het meer van Galilea en de Dode Zee over.

Aan weerszijden liggen nu droge vlakten, doorsneden door zijdalen (wadi's) die vanuit de oostelijke en westelijke bergen naar het centrale dal lopen.

De bergen van Jordanië rijen zich van noord naar zuid aaneen aan de oostkant van het riftdal. Verder naar het oosten en naar het zuiden strekken zich enorme woestijnen uit die het grootste deel van het land uitmaken (90%) en die aansluiten bij de woestijnen van Syrië en Saudi-Arabië. Al die woestijnen waren ooit onder zee gelegen, tot ongeveer 50 miljoen jaar geleden (Eoceen).

Klimaat: Het noordwesten heeft een Middellandse-Zee klimaat met hete zomers en koele winters waarin de meeste regen valt (ongeveer 800 mm per jaar) en omdat de grond er vruchtbaar is, vooral in de Jordaanvallei, vindt men daar de meeste landbouw. In de woestijnen kan de temperatuur 's zomers oplopen tot 40 graden Celsius en naar het oosten en zuiden toe valt steeds minder regen, tot nauwelijks 100 mm per jaar. In de bergen ten oosten van de Jordaan is het koeler en daar valt iedere winter sneeuw.

BEVOLKING

Terwijl de Jordaanvallei door alle eeuwen heen vanwege de vruchtbaarheid maar zeker ook als doorgangs- en handelsroute omstreden was en vaak door verovering in andere handen overging, bleef de woestijn meestal het domein van Arabische stammen, die voortdurend met elkaar in conflicten verwickeld waren. Alle anderen meden dit onherbergzame gebied.

T.E. Lawrence, de Britse archeoloog en militair schreef hierover: “Elke heuvel en elk dal in dat gebied had een man, familie of clan die de erkende eigenaar was. Zelfs de bronnen en bomen behoorden aan specifieke bezitters toe.... Anderen mochten weliswaar uit de bronnen drinken en brandhout van de bomen gebruiken, maar niet meer dan absoluut noodzakelijk was. Nam iemand teveel, dan betekende dat oorlog.”

Het verschil tussen de bewoners van de vallei en de woestijn bestaat nog steeds. De bewoners van de Jordaanvallei, die vaak langer en zwaarder gebouwd zijn dan de woestijnbewoners, stammen gedeeltelijk af van de oorspronkelijke dalbewoners, zoals de Kanaänieten, maar hun bloed is herhaaldelijk gemengd met dat van de achtereenvolgende overheersers.

Daartegenover zijn de nomadische stammen in de woestijn bijna van zuiver bloed en ze vallen etnisch niet te onderscheiden van de woestijnbewoners in buurlanden als Syrië en Saudi-Arabië.

De bevolking van Jordanië bestaat vandaag de dag voor 98% uit Arabieren. De belangrijkste groep daarvan wordt gevormd door de bedoeïenen, de oorspronkelijke nomadische woestijnbewoners. De macht van de bedoeïenenstammen is groot, niet alleen in de woestijn, maar ook in Amman. Er zijn 15 grote stammen, zoals de Sirhan in het noordoosten en de Howeitat in het zuiden. Zes van de 80 zetels in het parlement zijn bestemd voor bedoeïenenleiders. Ook het Hasjemitische koningshuis stamt af van bedoeïenen.

Het aantal bedoeïenenfamilies dat nog als nomaden rondtrekt en in tenten woont, neemt steeds verder af en wordt nu geschat op slechts 7% van de Jordaanse bevolking. Ze vestigen zich steeds vaker in dorpen, op aandrang van de regering en vanwege het comfort. De kinderen kunnen dan regelmatig naar school. Toch ziet men nog vaak hun langwerpige bruine tenten staan tot aan de rand van de steden en men ziet ze hier en daar door het landschap trekken met hun schapen en geiten. Ze hebben hun eigen typische gebruiken en strenge etiquetteregels.

Bedoeïenentent in de Wadi Rum-woestijn

Ze houden van sterke koffie

De tweede Arabische bevolkingsgroep wordt gevormd door de Palestijnen. Schattingen lopen wel sterk uiteen: van 35 tot 45% van de bevolking. In de praktijk is het namelijk haast onmogelijk te bepalen tot welke groep iemand behoort. Vanouds waren de banden tussen de oostelijke en de westelijke oever van de Jordaan zeer hecht en aan beide zijden woonden al eeuwen Palestijnen. Tijdens de stichting van de staat Israël na de Tweede

Wereldoorlog en na de verovering van de Westelijke Jordaanoever door de Israëliërs in 1967 zochten meer dan een miljoen Palestijnen hun toevlucht in Jordanië, waar hun het Jordaanse staatsburgerschap werd verleend.

De Palestijnse verzetsbeweging in Jordanië werd tenslotte zo sterk en bedreigend voor de macht, dat er in 1970 een oorlog uitbrak tussen de Palestijnen en het Jordaanse leger. De verzetsbeweging werd tijdens de Zwarte September verslagen en verdreven. De meeste Palestijnen die sinds 1948 in Jordanië arriveerden, zijn intussen geworteld in dit land. Vanuit de vluchtelingenkampen zwermde ze uit over het land, toonden initiatief en begonnen eigen bedrijven. Palestijnen domineren tegenwoordig de particuliere sector in het bankwezen, de middenstand en de handel, maar in overheidsorganen en het leger zijn ze niet welkom en dus sterk ondervertegenwoordigd.

Naast de Arabieren wonen er nog kleine groepen Circassiërs, Armeniërs, Turken en Koerden in het land.

Wat religie betreft, behoort 92% van de bevolking tot de soennitische tak van de islam, 6% is christen en er zijn nog wat kleine groepen als sjiieten en druzen. Er is vrijheid van godsdienst.

De reisgids (Insight Guide) zegt mooie dingen over het volk: Binnen de Arabische wereld zouden de Jordaniërs als vrij conservatief bekend staan, het familieleven staat centraal en brengt een streng normen- en waardenstelsel met zich mee, ook in het openbare leven. Zo zijn prostitutie, openbare dronkenschap en gokken streng verboden. De criminaliteit is door strenge wetshandhaving vrij laag. Eergevoel, traditie, goede manieren en oude verbintenissen zijn diepgeworteld.

Naar zo'n land ga je met een rustig gevoel op reis.

De bronnen van werkgelegenheid en van inkomsten zijn vooral gelegen in de toeristenbranche, de overheidssector, handel, landbouw, het winnen van delfstoffen (fosfaat, kalium) en enige industrie (olieraffinage, cement).
Export: chemische producten, kunstmeststoffen, halffabrikaten, olijfolie.
Import: voedingsmiddelen, machines, brandstof.

Ongeveer 50% van de werknemers is in dienst van de overheid, met een laag salaris, maar wel met goede sociale voorzieningen als goedkope gezondheidszorg, gesubsidieerde winkels en pensioenopbouw. Ook in de

particuliere sector zijn de salarissen vrij laag, maar ook daar gelden voordelige regelingen. Veel werkenden hebben een tweede baan om goed rond te komen.

BESTUUR

Officieel geldt Jordanië als een parlementaire monarchie, maar in dit land betekent dat nog geen democratie. De volksvertegenwoordigers worden om de vier jaar gekozen door het volk, de Senaat wordt echter om de vier jaar door de koning benoemd. Feitelijk ligt bijna alle macht bij de koning met zijn regering en leger. Zij brengen rust in het land en het lijkt erop dat de bevolking dat waardeert. Alles bij elkaar is Jordanië een redelijk welvarend en stabiel land in het roerige Midden-Oosten.

Hoewel er onafhankelijke media bestaan, wordt kritiek op overheid, bevriende naties en zeker op de koning niet getolereerd en daarom onderdrukt.

GESCHIEDENIS

1. INLEIDING

De staat Jordanië zoals die er nu uitziet, ontstond pas in de 20^e eeuw, na de Eerste Wereldoorlog (1919) en de val van het Ottomaanse Rijk.

De geschiedenis van het land gaat heel ver terug, tot in de voorhistorische tijd toen de eerste mensachtigen uit Afrika wegtrokken naar Azië en Europa, meer dan een miljoen jaar geleden. De riftvallei waarin de rivier de Jordaan stroomt, bood voor trekkende groepen een natuurlijke landbrug tussen de genoemde continenten. Stenen werktuigen die in de Jordaanvallei bij Pella zijn gevonden, zijn het bewijs van de aanwezigheid van die primitieve bewoners.

Door alle eeuwen heen vormde het dal een drukke doorgaans- en handelsroute tussen Afrika en Azië, tussen Egypte en Mesopotamië. Grootmachten vochten om dit belangrijke gebied en veroverden het op elkaar: Egyptenaren, Assyriërs, Babyloniërs, Perzen, Macedoniërs, Romeinen, Byzantijnen, Arabieren, mamelukken en Turken. Het land kan daardoor terugzien op een zeer bewogen en vaak bloedige geschiedenis.

2. BRONSTIJD (3000 - 1200 v.Chr.)

Uit de oudste tijd, vóór de Bronstijd, is niet veel bekend. Rond 9000 v.Chr. hebben de eerste mensen zich op de westelijke Jordaanoever gevestigd, bij het huidige Jericho. In het vroege Brons arriveerden de Amorieten (vestigingsplaats Ammon) en Kanaänieten in Jordanië. In het Midden-Brons zou, volgens het Oude Testament, de Joodse aartsvader Abraham zijn volk hebben weggeleid uit deze streek, die geteisterd werd door stammenoorlogen en hongersnood, naar Egypte, waar recht en orde heersten. In het Laat-Brons, vanaf ongeveer 1450 v.Chr., schoven de grenzen van het Egyptische rijk op naar het oosten en ten slotte maakten de Jordaanvallei en het woestijngebied eromheen er deel van uit. Er ontstonden langzamerhand vaste nederzettingen in en rond het dal.

3. IJZERTIJD (1200 - 750 v.Chr.)

Tegen het eind van de Bronstijd onstond een aantal koninkrijkes in het gebied aan de oostkant van het riftdal: Edom, ten zuiden van de Dode Zee en dan naar het noorden toe respectievelijk Moab, Ammon en Aram (nu in Syrië, rond Damascus). De weg die de hoofdsteden van de koninkrijken verbond, werd de “Koninklijke Weg” genoemd. In de IJzertijd spelen deze rijkjes een belangrijke rol, samen met de nieuw te stichten koninkrijken van de Israëlieten.

De IJzertijdkoninkrijken

Neolitische beelden, Archeologisch Museum Amman

Veel gebeurtenissen uit die tijd zijn bekend uit het Joodse Oude Testament, waarvan de historische betrouwbaarheid ter discussie staat. Tegen 1280 v.Chr. waren de Israëlieten niet langer welkom in Egypte en begonnen ze aan de exodus onder leiding van Mozes. De Edomieten weigerden hen de doortocht naar het noorden, waarna ze in een omweg veertig jaar door de woestijn zouden hebben gezworven vóór ze de berg Nebo in Moab bereikten.

Ook in Moab waren ze niet welkom, lezen we in het boek Numeri. Een angstige Moabiet zou gezegd hebben: "Die horde vreet hier de hele streek nog kaal, als een rund dat een veld afgraast." Hun koning Balak riep de niet-joodse profeet Bileam te hulp tegen de overmacht, om ze te vervloeken. Echter, de profeet kreeg in een visioen de opdracht van god om ze juist te zegenen. Wat Balak hem ook beloofde, Bileam liet hem in de steek.

Zo belandde Mozes op de top van de Nebo en mocht hij uitkijken op het Beloofde Land, maar dat kon hij wel vergeten, want hij stierf in Moab en is daar ergens begraven. Men heeft zijn graf nooit kunnen vinden. De Israëlieten trokken verder onder leiding van Jozua - die Jericho veroverde - en moesten in langdurige strijd hun beloofde land vestigen. Het land aan beide kanten van de Jordaan en de Dode Zee werd verdeeld onder de twaalf stammen van Israël (ongeveer 1225 v.Chr.).

Tussen 1200 en 722 v.Chr., onder Israëlitische richters als Ehud en Jefta en daarna onder de koningen Saul, David en Salomo, werd bittere strijd geleverd met de Moabieten en Ammonieten. Die werden wel onderworpen, maar dat duurde nooit lang. Na de dood van Salomo (922 v.Chr.) viel het rijk uiteen in Juda in het zuiden en Israël in het noorden.

Zuil van Mesha

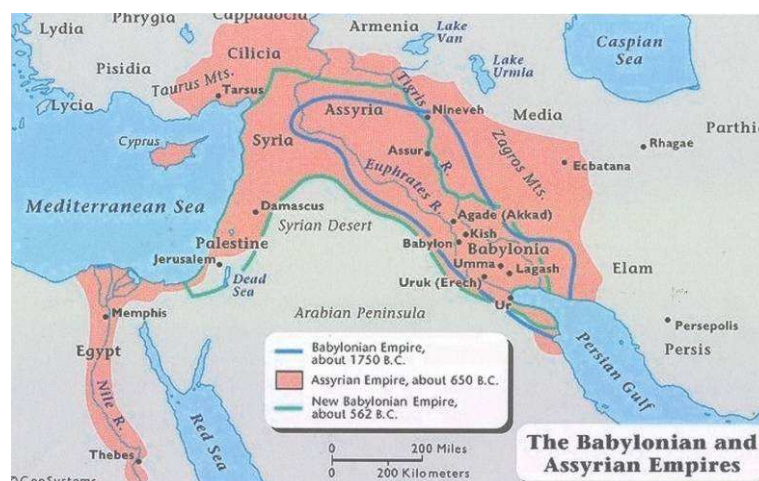
Een andere bron die een andere kant van het verhaal lijkt te vertellen als het Oude Testament, is de in 1868 teruggevonden Moabitische stèle (zuil)

van Mesha uit de 9e eeuw v.Chr. een blok basalt met 34 regels in een aan het Hebreeuws verwante taal. De beschadigde stèle staat nu in het Louvre in Parijs. Koning Mesha vertelt dat zijn land Moab al heel lang werd onderdrukt door Israël, maar hij heeft de Israëlieten met hulp van god Kemoš verslagen, o.a. bij de berg Nebo, waar hij de hele bezetting liet doden, 7000 mensen inclusief de vrouwen en bedienden. Zo'n slachting was in die tijd niet vreemd en ook de Israëlieten maakten zich eraan schuldig. Interessant is dat enkele gegevens op de zuil overeenkomen met vermeldingen in het Oude Testament. Hier lezen we voor het eerst op een inscriptie de naam van de Israëlsche god YHWH (JAHWEH).

4. TIJD VAN ASSYRIËRS, BABYLONIËRS EN PERZEN (722-332)

Rond het midden van de 9^e eeuw v.Chr. breidden de Assyriërs hun rijk vanuit Mesopotamië snel uit en ze bedreigden ook de landen rond de Jordaan. In 853 wist een coalitie van twaalf vorsten uit dit gebied en een groep Arabische ruiters ze nog te verslaan bij Qarqar, maar uiteindelijk werd Damascus ingenomen(842) en Israël geannexeerd(724). De Israëlieten werden in gevangenschap naar Mesopotamië weggevoerd. Later werden Ammon, Moab, Juda en tenslotte Edom (rond 680) vazalstaten van de Babyloniërs.

Het Assyrische rijk verzwakte na 650 v.Chr. en in 612 werd het verslagen door de Babyloniërs. Onder Nebuchadnezzar II drongen ze steeds verder naar het zuiden en maakten van Israël, Ammon en Moab provincies van hun rijk. In 586 werd Jeruzalem door de Babyloniërs geplunderd en toen werd de bevolking van Juda gedeporteerd, naar Babylon.

In de 6^e eeuw horen we voor het eerst van de Nabateeërs, een Arabisch stam die vermoedelijk van het Arabische schiereiland kwam. Zij vestigden zich in Edom, met hoofdstad Petra, terwijl de Edomieten teruggedrongen werden naar Juda, waar zij Idumea stichtten.

Vervolgens was de veroveringsbeurt aan de Perzen onder Cyrus de Grote. Vanaf 539 nam hij het Babylonische rijk over en liet de inwoners van Juda terugkeren naar hun land. De Perzen heersten over de Jordaanse gebieden tot de komst van Alexander de Grote in de 4^e eeuw. Volgens Herodotos sloot Cambyses, op weg naar Egypte (525), een verbond met de Nabateeërs, terwijl ze onder diens opvolger Darius I, volgens de Behistun-inscriptie (520), tribuut betaalden aan de Perzische koning.

4. HELLENISTISCHE PERIODE (332 – 64 v.Chr.)

Sinds Alexander de Grote het Perzische Rijk had onderworpen, trokken ondernemende Grieken oostwaarts, waar zij langs de kusten van de Middellandse Zee maar ook landinwaarts handelsposten en nederzettingen vestigden en hun Hellenistische beschaving verbreidden. Hun invloed reikte tot in de Jordaanvallei en het gebied erom heen. Zo kreeg de stad Rabbath Ammon, de oude hoofdstad van de Ammonieten, een Griekse naam: Filadelfia. Alleen aan de stammen in de woestijn, zoals de Nabateeërs, ging de cultuuromslag voor een groot deel voorbij.

De Nabateeërs profiteerden van de strategische ligging van hun hoofdstad Petra aan belangrijke handelsroutes. Ze dreven handel met en boden bescherming aan voorbij trekkende karavanen. Hun voorspoed trok de aandacht van generaal Antigonos in Syrië, een van de erfgenamen van Alexander. Voor hem vormden ze een bedreiging voor zijn opmars naar Egypte.

Bij de schrijver Diodoros lezen we hoezeer de Nabateeërs op hun vrijheid gesteld waren en zich bij aanvallen terugtrokken in de woestijn – waar ze geheime watervoorraden hadden aangelegd – maar ook op hun “rots”, waarmee waarschijnlijk de rotsstad Petra wordt bedoeld. Een legermacht van Antigonos die onverhoeds Petra aanviel, werd later door de Nabateeërs genadeloos afgeslacht en ook verdere pogingen om de stad te veroveren, liepen op nederlagen uit.

Tot 200 v.Chr. waren de Ptolemeeën uit Egypte de heersers in het gebied.

5. DE ROMEINSE EN BYZANTIJNSE TIJD (63 v.Chr. – 636 n.Chr.)

In 63 v.Chr. veroverden de Romeinen onder Pompejus Palestina en het gebied ten oosten van de Jordaan, waar in het noorden de Decapolis werd opgericht, een los samenwerkingsverband van vergriekste steden, zoals Damascus, Gadara (Jarash) en Filadelfia, met een eigen Romeinse prefect.

De steeds machtiger wordende Nabateeërs bleven als nieuwe bondgenoten van de Romeinen nog zelfstandig. Hun koninkrijk strekte zich uit tot de havenstad Gaza in het westen en steden als Bosra en Madaba in het noorden. Zelfs steden van de Decapolis werden tijdelijk door hen gecontroleerd.

De Romeinen stelden vaak plaatselijke bestuurders aan in veroverde regio's. Bekend zo niet berucht is Herodes, die tot gouverneur werd aangesteld over Galilea. In 40 v.Chr. werd hij ook koning van Juda. Hij was oppermachtig in de Jordaanvallei. Van hem is ooit gezegd dat hij “van geboorte een Idumeeër, van beroep Jood, noodgedwongen Romein en wat cultuur en eigen keuze betreft een Griek was.” Om zijn onderdanen onder de duim te houden, bouwde hij een ring van forten, waaronder Machaereus ten oosten van de Dode Zee, nu Mukawir geheten.

Restanten van het paleis van Herodes in Mukawir

Hij leed vermoedelijk aan achtervolgingswaan en liet velen die hij niet vertrouwde, vermoorden. Na zijn dood viel het rijk uiteen in drie delen, elk bestuurd door een zoon van hem. Eén van de drie, Herodes Antipas, die hem opvolgde in Galilea en Perea, is bekend zo niet berucht geworden,

omdat hij Johannes de Doper liet vermoorden. Daarover later meer. De kleinzoon, Herodes Agrippa, een vriend van keizer Caligula, heerste na enige tijd weer over het hele rijk van zijn grootvader(39-44 n.Chr.). Na diens dood werden Juda en Galilea door Romeinse procuratoren bestuurd en later werd het geheel een provincie onder een Romeinse gouverneur. Een van hen, Pontius Pilatus (26-36 n.Chr.), is bekend om zijn rol bij de kruisiging van Christus.

Jezus moet volgens het Nieuwe Testament verschillende malen een bezoek gebracht hebben aan de oostelijke oever van de Jordaan, zoals aan Gadara, later Umm Qais, een handelspost van de Joden vlak bij het Meer van Galilea, waar het verhaal speelt van zijn uitdrijving van duivels bij een bezetene. Daarover later meer. Na de onrust in Galilea door het optreden van Jezus en na diens gewelddadige dood, was het de bekeerde Romein Paulus die het nieuwe geloof met succes verspreidde onder de heidenen in oosterse landen.

In 70 werd de Decapolis en in 106 Nabataea geannexeerd en onderdeel van de nieuwe Romeinse provincie Arabia, met hoofdstad Bostra. Het gebied kende rust en kwam tot bloei. Het christendom breidde zich uit, vooral nadat keizer Licinius het in 313 als religie toeliet. De Koninklijke Weg in Jordanië werd door de Romeinen verder ontwikkeld.

In de 3^e eeuw trok de Arabische stam van de Ghassaniden vanuit Jemen naar het zuiden van Syrië, waar zij een nieuw rijk stichtten met als residentie Resapha, bij de Golan Hoogvlakte. Zij breidden hun macht uit tot in Israël en Jordanië en ver in het Arabische schiereiland. Zij werden christenen, zij het van de door de orthodoxe christenen als ketters beschouwde stroming van de monofysieten. Ze waren voor lange tijd goede bondgenoten van het Romeinse, later Byzantijnse rijk, tot de moslims kwamen. Als getrainde soldaten beschermden ze de oostgrens tegen de bedoeïenen en vochten ze tegen de binnenvallende Perzen (Sassaniden), als dank waarvoor hun koning Al Harith in 529 door keizer Justinianus werd erkend als “koning van alle Arabieren”.

De Perzen drongen via Palestina helemaal door tot in Egypte en het kostte keizer Heraclius van Byzantium de grootste moeite ze terug te drijven naar hun eigen land. Hij versloeg ze in 622, hetzelfde jaar waarin Mohammed Mekka verliet.

6. OPKOMST ISLAM

Zowel het Byzantijnse rijk als het Perzische rijk van de Sassaniden was ernstig verzwakt door de langdurige en verwoestende oorlogen die ze voerden, en door pestepidemieën, zodat een nieuwe opkomende macht kansen kreeg. Tijdens het leven van Mohammed deden de moslims vanuit het Arabisch schiereiland al een aanval in de richting van Syrië, maar ze werden langs de Koninklijke Weg door Byzantijnse soldaten onderschept en verslagen.

Na Mohammeds dood nam kalief Abu Bakr de macht over. Nadat hij had afgerekend met zijn islamitische tegenstanders, begon hij in 633 een serieuze veldtocht tegen het Byzantijnse rijk. Eerst werden de Arabische nomaden overgehaald, goedschiks en soms kwaadschiks, zich aanhankelijk te verklaren aan de islamitische staat. Overigens liepen christelijke stammen gemakkelijk over naar hun islamitische broeders. Daarna trokken vier moslimlegers op naar de landen rond de Jordaan en naar Syrië en ze boekten een reeks van successen, zoals de verovering van Damascus in 635.

De beslissende veldslag werd gestreden bij de rivier de Yarmuk, in de zomer van 636. De rivier, nu aan de grens gelegen van Jordanië en Syrië, stroomt omlaag naar de Jordaan en heeft steile kloven uitgesleten. Door tactische manoeuvres dreven de moslimtroepen de Byzantijnen uiteen in moeilijk begaanbaar terrein en zetten de hoofdmacht klem tussen de diepe kloven. Het werd een slachting. De nederlaag was catastrofaal voor de Byzantijnen: Jeruzalem viel nog in hetzelfde jaar, Egypte en Syrië werden in 640 prijsgegeven en Heraclius trok zich terug tot in Turkije.

Zo kwam een einde aan bijna duizend jaar overheersing van Grieks sprekenden in de mediterrane wereld van het oosten en dus ook in Jordanië. De oriëntatie verschoof van Rome en Constantinopel naar Mekka en Medina. Diepgaande veranderingen in taal en cultuur duurden wel enige tijd, maar zo werd de islam de dominante religie in die streken en het Arabisch de universele taal.

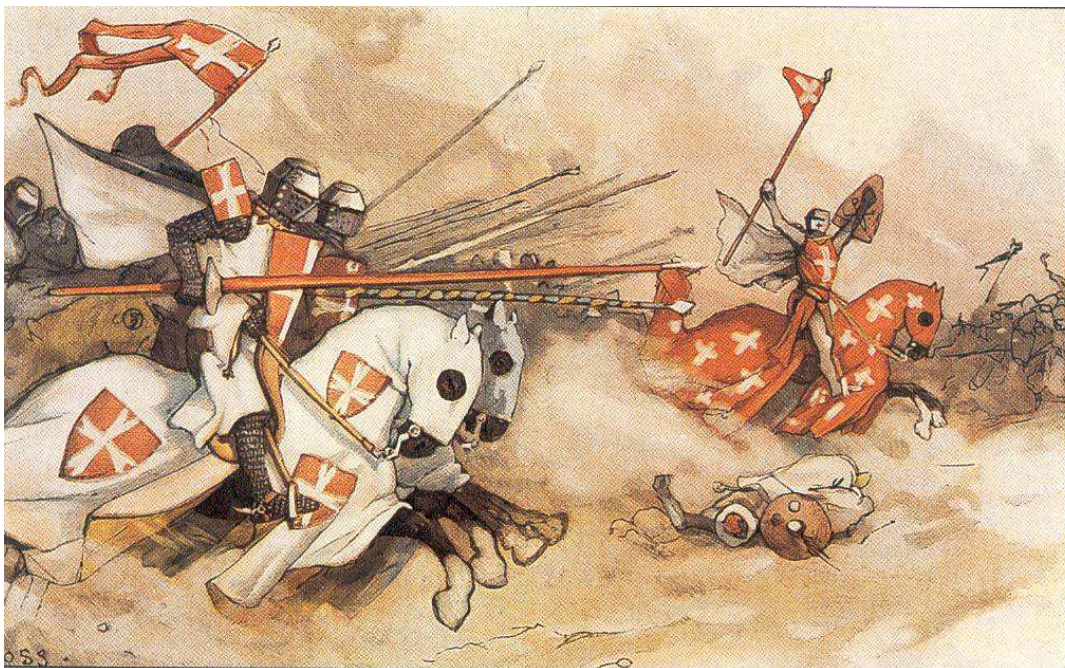
De eerste Arabische heersers van het islamitische rijk, de Omajjaden, regeerden vanuit Damascus, waren nog sterk gebonden aan de woestijn en bouwden ten oosten van Amman een reeks kastelen en jachthuizen, maar hun opvolgers, de Abbasiden, die in 750 de macht overnamen, verplaatsten

de hoofdstad naar Bagdad en het gebied van Jordanië raakte voor eeuwen in de vergetelheid.

7. DE KRUISTOCHTEN (1095 – 1272)

De Omajjaden en Abbasiden waren tolerant voor andere godsdiensten, maar dat veranderde onder de dynastie van de Egyptische militant-sjiitische Fatamiden die in het midden van de 11^e eeuw hun macht uitbreidden tot in Syrië en Irak en het Heilig Graf in Jeruzalem verwoestten, en later onder de Turkse Seltjoeken die rond 1050 de macht in het Midden-Oosten overnamen. De weg voor de christelijke pelgrims naar de bedevaartplaatsen in Palestina werd afgesloten. Paus Urbanus II riep in 1095 op tot de eerste kruistocht. Dat sloot mooi aan bij de oproep van de Byzantijnse keizer Alexius Comnenus om hem te helpen in de strijd tegen de opdringende Seltjoeken.

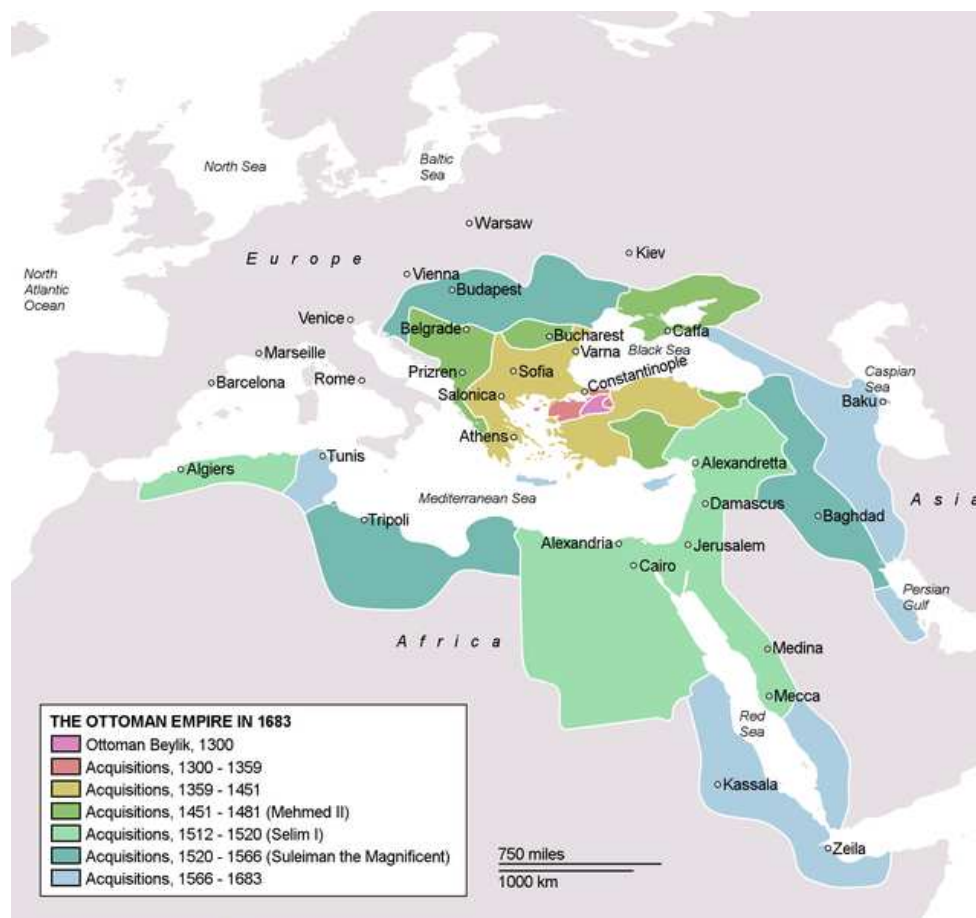
Gedurende bijna twee eeuwen werden er wel acht kruistochten op poten gezet naar het Oosten, met wisselend succes en vaak gepaard gaande met veel geweld, plundering en moordpartijen. In Syrië en Palestina werden verschillende kruisvaarderstaten gevestigd. Ook in het Jordaanse gebied hebben de kruisvaarders letterlijk en figuurlijk hun sporen achtergelaten. Zo bouwden de ridders in Karak een groot fort, dat nog eens is belegerd door de beroemde moslimaanvoerder Saladin.

8 MAMELUKKEN EN OTTOMANEN (1250 – 1916)

Na de verdrijving van de kruisvaarders aan het eind van de 13^e eeuw werd Jordanië deel van het uitdijende rijk van de mamelukken. Dat waren voormalige slaven, vaak van Circassische en Kaukasische stammen, die opgeleid werden tot getrainde soldaten, zich tot de Islam bekeerden en waaruit langzamerhand particuliere legers werden gevormd met veel macht. Rond 1250 grepen ze de macht in Egypte en ze breidden hun gebied uit tot in Syrië. Ze hadden de naam zeer corrupt en wreed te zijn, maar kenden ook een verfijnde materiële beschaving, mede dankzij hun greep op Jordanië met zijn lucratieve handelsroutes. Hun rijk hield in Jordanië lang stand, tot de Turkse Ottomanen de macht overnamen.

De Ottomaanse vorst Selim I, wiens grootvader in 1453 Constantinopel veroverde, breidde begin 16^e eeuw het Ottomaanse rijk uit tot in Egypte en Noord-Afrika en bezette Jordanië in 1516. Echter, voor de woestijngebieden ten oosten van de Jordaan hadden de Ottomanen nauwelijks belangstelling. Daar bleven de bedoeïenenstammen de baas.

De verbreiding van hun macht is op de kaart goed te zien.

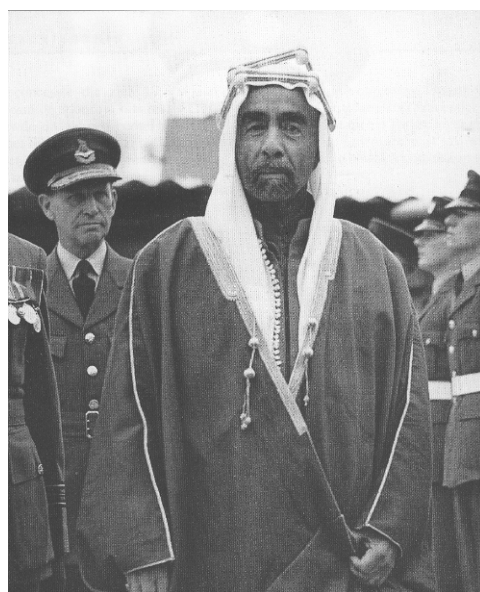
In de loop van de 19^e eeuw raakte het Ottomaanse rijk in verval: binnen het rijk waren er steeds meer opstanden, terwijl ze te maken kregen met de toenemende macht van de Europeanen, die veel gebied in Zuid-Europa heroverden. Tijdens de oorlog met Rusland kwamen de Circassische moslims in het noorden van de Kaukasus in de verdrukking, waarop ze door de Turken werden ondergebracht in islamitische landen zoals Jordanië. Ze zorgden voor een heropleving van Amman en namen als goede strijders vaak dienst in het Ottomaanse leger. Tijdens de Eerste Wereldoorlog kozen de Ottomanen de kant van de Duitsers, wat ertoe leidde dat zij hun heerschappij over de Arabische gebieden verloren.

9 DE ARABISCHE OPSTAND

De Arabieren hadden genoeg van de Turkse overheersing en kwamen op aandringen van de Engelsen vanuit Mekka in 1916 in opstand. Hussein, de sjarif van Mekka, uit de Hasjemitische lijn van de profeet Mohammed, droomde van een Arabische eenheidsstaat. De Engelse officier T.E.Lawrence wierp zich op als leider van Arabische guerrillastrijders en liet de Howeitatstam Aqaba veroveren, vanwaar uit de Engelsen konden optrekken naar Syrië. Steeds meer stammen sloten zich aan, zodat Jordanië al snel in Arabische handen viel. De Engelse beloften over zelfbestuur werden echter gebroken. Uit de puinhopen van het verslagen Ottomaanse rijk kwam o.a. de nieuwe staat Trans-Jordanië voort, zij het onder Engels mandaat.

Lawrence of Arabia

Emir/koning Abdullah I

10 DE HASJEMIETEN (1923 - heden)

De tweede zoon van sjarif Hussein in Mekka, Abdullah, bracht tussen 1920 en '23 met een klein goed georganiseerd leger vanuit de stad Ma'an orde in het verarmde, wetteloze en chaotische Trans-Jordanië, daarbij gesteund door de Engelsen. Hij knoopte goede banden aan met de bedoeïenen, de christenen en de Circassiërs. In 1923 werd hij emir van de nieuwe staat, maar onder strenge supervisie van de Engelsen. Die hielpen hem opstanden te bedwingen en een Brits legerkapitein, Glubb Pasha, zette een nieuwe en geduchte krijgsmacht van bedoeïenen voor hem op, het Arabisch Legioen.

In de Tweede Wereldoorlog streed het Arabisch Legioen onder Glubb aan de kant van de Geallieerden en hielp het de Britten een opstand van Arabische nationalistes in Irak neer te slaan. Na de oorlog werd het land onafhankelijk. Abdullah I kreeg in 1946 de titel van Koning van Jordanië en het land werd een parlementaire, constitutionele monarchie.

In 1948 eindigde het Britse mandaat over Palestina en de staat Israël werd uitgeroepen. Dat leidde tot de eerste Arabisch-Israëlische oorlog (1948-'49) tussen Israël aan de ene kant en Egypte, Jordanië, Syrië, Irak en Libanon aan de andere kant. De Israëliërs sloegen de aanvallers overal terug. De Palestijnen waren tenslotte de grootste verliezers, want hun land werd deels Israëliësch en deels – de Westbank – bezet en in 1950 geannexeerd door Jordanië, inclusief Oost-Jeruzalem. Het ervaren Arabische legioen presteerde in deze oorlog veel beter dan de krijgsmachten van de andere Arabische landen.

Zijn verzet tegen een Palestijnse staat en onderdrukking van de Palestijnen maakten Abdullah niet geliefd op de Westbank: hij kwam in 1951 om bij een moordaanslag door een Palestijn toen hij de Rotskoepel in Jeruzalem binnenging. Zijn kleinzoon Hussein was er getuige van.

Hussein werd in 1952 tot opvolger benoemd, 18 jaar oud. De jonge koning kreeg al snel te maken met veel onrust in het land: het Arabisch nationalisme en socialisme van de veertiger en vijftiger jaren van de 20^e eeuw drong ook door in Jordanië. De oude koloniale machten Engeland en Frankrijk en zeker ook Israël waren de nieuwe vijand.

Tussen 1956 en '59 kreeg Hussein te maken met een opstandige regering die meer macht eiste, metstakingen, demonstraties, aanslagen en enkele

coups, maar hij wist zich te handhaven, waarbij het leger hem trouw bleef. De democratie werd opgeschort. Hij combineerde een verlichte politiek met strenge veiligheidsmaatregelen. Met redelijk vrije verkiezingen in 1961 en een opbloeiende economie keerden de kansen en kreeg hij veel goodwill onder het volk.

Het ging mis toen Jordanië in 1967 aan de Zesdaagse Oorlog tussen Israël en een aantal Arabische staten besloot deel te nemen. De Arabieren werden vernietigend verslagen, maar Jordanië werd de grote verliezer, doordat Israël de Westbank en Jeruzalem bezette. In de jaren erna werden Palestijnse guerrillaorganisaties steeds actiever binnen Jordanië en ze vormden langzamerhand een staat binnen de staat. Dat leidde in 1970 tot een bloedig ingrijpen van het Jordaanse leger, dat de organisaties in tien dagen het land uit dreef.

Daarna brak een rustiger tijd aan met economische voorspoed. In 1988 gaf de koning zijn aanspraken op de westelijke Jordaanoever op en een jaar later werden de eerste vrije verkiezingen gehouden, waarbij ook vrouwen kiesrecht kregen. In 1994 tekende Hussein een historisch vredesverdrag met Israël. Met zijn gezondheid ging het toen al minder door lymfeklierkanker. Hij overleed in 1999. Bij zijn begrafenis waren vele wereldleiders aanwezig.

Opvolger werd zijn zoon Abdullah II. Die kreeg te maken met grote werkeloosheid, onrust aan de grenzen en de oorlogen in Irak, een grote instroom van Irakese vluchtelingen en de wereldvoedselcrisis, waardoor de prijzen van belangrijke voedingsmiddelen in enkele jaren met 60% stegen. Politiek heerst er echter rust in het land.

Hussein en Abdullah II

DAG 2, ZATERDAG 31 OKTOBER: AMMAN

Een grijze ochtend dient zich aan in ontwakend Amman. Wellicht zijn gelovigen al eerder opgestaan, want om vijf uur in de morgen worden ze mechanisch-luidruchtig tot gebed opgeroepen door klagelijke zang vanaf de minaretten. De groep verzamelt zich tot Jona's tevredenheid braaf op tijd in de "Sahara"- bus voor een dagje Amman.

Door de microfoon meldt zich onze lokale gids, een kleine stevig gebouwde man met een breed hoofd en enigszins een mopsneus. Vermoedelijk een veertiger, gezet met onderkin, gekleed in een kakikleurig overhemd dat over zijn broek hangt. Hij stelt in redelijk verstaanbaar Engels de chauffeur voor als Abu Said- een vriendelijke doch zwijgzame jongeman - en zichzelf als Rihbih. Veel meer dan dat hij een Palestijn is, zullen we over hem niet aan de weet komen. Of het bij zijn gidsritueel hoort, is moeilijk te zeggen, maar hij opent met een taalmopje over een Australiër die in Engeland aankomt, wat bij ons busgezelschap eigenlijk nauwelijks aankomt. Een losse flodder. Hij zou een grapjas kunnen zijn, maar dat blijkt later wat anders te liggen.

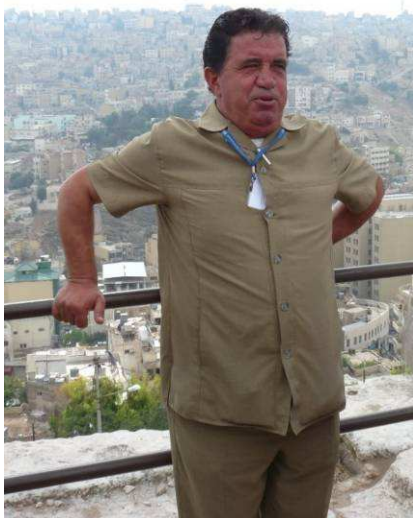
Anders dan het ons door Jona verstrekte programma, dat we natuurlijk goed bestudeerd hebben, deelt hij mee dat we na het oude later ook het nieuwe Amman gaan bezoeken. Terwijl de bus zijn weg zoekt over brede en later smalle wegen door een modern ogend Amman, richting de Citadelheuvel, wijdt Rihbih uit over de geschiedenis van de stad, maar achterin is het niet zo goed te volgen. Hij legt uit dat de stad, gunstig gelegen op een kruispunt van karavaanroutes, vele beschavingen heeft zien passeren. De geschiedenis gaat terug tot in de Steentijd.

Aan de rand van de stad vond men een grote Neolithische nederzetting (6500 v.Chr.) en op de Citadelheuvel graven en resten van een tempel uit de Bronstijd (3000 – 1200 v.Chr.). In de IJzertijd (1200- 750 v.Chr.) was het de hoofdstad van de Ammonieten. In die tijd speelt het verhaal dat koning David van Israël na een belediging de stad aanviel, waarbij hij één van zijn legeraanvoerders, Uria de Hittiet, in het heetst van de strijd stuurde – deze sneuvelde dan ook – om met diens vrouw Bathseba te kunnen trouwen. Leuk voorbeeld voor de bijbelse gelovigen! Overigens kwam uit die verbintenis de latere koning Salomo voort. Dat David geen lieverdje was blijkt ook uit het feit dat hij de overwonnenen levend liet verbranden.

Later werd de stad, net als het land, overheerst door achtereenvolgens Assyriërs, Babyloniërs, Perzen, Ptolemeeën en Seleuciden. De voorlaatsten doopten de stad om tot Filadelfia. In 63 n.Chr. namen de Romeinen de macht in handen en werd de gouverneursstad deel van de Decapolis. Er werden imposante monumenten opgetrokken, zoals de tempel van Hercules, de zware muren van de Citadel, het amfitheater en het Odeon. Daar het later ook een bisdom werd, vindt men er ook overblijfselen van verschillende Byzantijnse kerken, waarvan één op de Citadelheuvel.

Onder de islamitische heersers begon het langzame verval van de stad, die weer Ammon heette. In de 14e eeuw onder de mammelukken werd het voorbijgestreefd door het zuidelijker gelegen Karak en later ook door Salt. Tijdens de Ottomanen was het nog maar een onbeduidend plaatsje. Herbloei begon in de 19^e eeuw met de aanleg van de spoorlijn van Damascus naar Medina, die door Amman liep, en na de komst van de Circassiërs. Echte bloei begon pas nadat begin 20^e eeuw de regering daar werd gevestigd en verder na de Tweede Wereldoorlog. Van 25000 inwoners in 1948 groeide Amman tot een wereldstad van 2 miljoen.

Onder leiding van Rihbih beklimmen we de Citadelheuvel, die zich als een langgerekte rug uit het stadscentrum verheft. Het lijkt daarboven hier en daar op een bouwterrein vanwege de opgravingen. Langs de Herculustempel- veel is er niet van over – leidt de gids ons naar een uitzichtpunt. Gelukkig zijn de nevels opgetrokken, al dreigen nog donkere wolken boven de stad. Met weidse gebaren richt hij onze aandacht op twee Romeinse theaters ver beneden ons en op de oude hoofdweg door de stad.

Rihbih

Uitzicht op Amman

De Herculustempel staat op een aan keizer Marcus Aurelius gewijd platform met drie enorme gereconstrueerde zuilen. Zoals gebruikelijk in deze Oosterse landen is de tempel gebouwd op een Griekse tempel en die weer op een oudere Ammonitische.

Herculestempel nu.....

.....en zoals hij er ooit uitzag

Via de overblijfselen van een Byzantijnse kerk, met een aantal Korinthische zuilen, hollen we achter Rihbih aan naar een opengelegd badhuis met aan de andere zijde een diepe cisterne. Het water werd van de daken naar deze waterberging geleid. Heel vernuftig. Snel even een paar foto's schieten, want onze gids is al weer verder, richting de vroegere Omajjadische stad.

Alleen een grote audiëntiehal staat nog goed overeind, eens de verblijfplaats van de Romeinse gouverneur. Werd door de Omajjaden waarschijnlijk gebruikt om recht te spreken. Het kruisvormige bouwplan is typisch Romeins. Het koepeldak, dat was ingestort, is gerestaureerd met hout, terwijl de mozaïekvloer nu in een museum ligt. Toch is het geheel nog indrukwekkend. Rihbih wijst erop dat de decoraties geen mensen en dieren afbeelden – mag niet bij de moslims – maar alleen

bloemen.

De audiëntiezaal van buiten...

....en van binnen

Via een Romeinse colonnadestraat wandelen we naar het paleis van de Prins, of van de Omajjaden, uit de 8^e eeuw. Een uitgestrekte ruïne. De gids vertelt met trots dat de moslims alles zelf bouwden, omdat ze geen slaven hielden. Ook vernemen we dat er wel 300 cisternen op de Citadelheuvel waren. We staan perplex.

Er komt weer een mooi uitzicht op de stad, een andere kant uit. Het is nu zonnig geworden, dus beter zicht. Daar ligt modern Amman, met in de verte een opvallende toren die om zijn vorm volgens Rihbih de “Toren van Babel” wordt genoemd, ook omdat de eigenaar een Irakees is.

Op het terrein ligt het Archeologisch Museum, klein maar fijn. We krijgen een half uur, wat nogal krap bemeten is om alles goed te bekijken. De oudste voorwerpen dateren uit het Paleolithicum, zoals afdrukken in steen van uitgestorven dieren. Tot de topstukken behoren figuurtjes uit de Steentijd, met opvallend grote ogen, in 1983 ontdekt in Ain Ghazzal. Ab heeft van huis een zwart achtergronddoek meegenomen om ze goed te kunnen fotograferen. We bewonderen enkele originele fragmenten van de beroemde Dode- Zeerollen. Opmerkelijk is de zogenaamde Daedalus van Amman, een groot beeld van deze klassieke luchtvaartpionier.

Figuren uit de Steentijd

Bladzijde van Dode-Zeerollen

De bus brengt ons later in luttele minuten naar het grote Romeinse theater aan de voet van de heuvel. Intussen is het lekker zonnig geworden. Via een parkje wandelen we erheen. Het is in de tweede eeuw uit een heuvel van de berghelling gehakt, biedt plaats aan 6000 mensen en is nog steeds in gebruik. Je ziet duidelijk de drie gescheiden rangen: de onderste rijen voor de elite, daarboven een deel voor de militairen, terwijl het gewone volk achteraan mocht zitten. We krijgen even vrij van de gids en de dappersten klimmen maar eens omhoog. Goed voor de beenspieren en het uitzicht.

Romeins theater met uitzicht op Amman

Beneden aan de zijkant ligt een klein folkloristisch museum. Een foto bij de ingang laat zien hoe men rond 1900 het theater aantrof als een ruïne.

Binnen bekijken we hoe de bedoeïenen leven. Ook allerlei huisraad en kleding uit verschillende perioden staat er uitgestald. Niet spectaculair.

Verder maar weer. Het Odeon naast het theater gaat onze neus voorbij. Kennelijk heeft de gids andere plannen. Jona legt in de bus nog wel uit wat het voorstelt: een klein theater waar muzikanten optraden en onzinredevoeringen werden gehouden door taalvirtuozen. Bijvoorbeeld een lofrede op de kaalheid.

Intussen koerst de bus door de heuvelachtige stad vanuit het drukke centrum naar rustiger wijken. We zien in het centrum het zogenaamde nymphaeum wel liggen – staat op het programma, althans dat van Jona – maar de gids deelt onbekommerd mee dat je er moeilijk kunt parkeren, dus mogen we vanuit de bus in een rondrit de stad bekijken. Wat opvalt zijn de moderne brede avenues, goed verzorgd allemaal, met fly-overs en tunnels. Druk autoverkeer vult de wegen. Bijna overal in de stad is het vuil keurig opgeruimd. Open terreinen zijn doorgaans netjes geëgaliseerd. Daar vind je in veel Oosterse steden meestal juist grote vuilnisbelten.

Rihbih wijst op grote gebouwen zoals het stadhuis, de “Toren van Babel”, ambassades, paleizen en regeringsgebouwen. Na het passeren van een hypermoderne brug rijden we door de wijk Akkun, waar de rijken wonen. Kennelijk denkt Ribih dat we een groep standaardtoeristen zijn die hij met hoog tempo de stad moet laten zien. Onder veelvuldige uitingen als “beautiful houses” wijst hij enthousiast naar allerlei protserige villa’s, sommige zelfs met goud bekleed. Alleen de mensen vóór in de bus kunnen zien waarheen hij wijst. Hij is duidelijk trots op al die rijkdom, al mogen we aannemen dat hij er zelf nooit zal wonen. Bij het passeren van de Amerikaanse ambassade, een gigantisch complex met hoge muren erom heen en postende militaire wagens met mitrailleurs, waarschuwt hij ons vooral geen foto’s te schieten. Men zou wel eens terug kunnen schieten.

We zijn blij als we de bus mogen verlaten voor de lunch. Windmill Restaurant wacht op ons. Een tuinterras met rondom ruimten door zeil overdekt. We zitten rond een paar grote lage tafels met een enorm voedselplateau in het midden. Zelfbediening, een rijke keus aan hapjes, lange platgeslagen kadetten. Net als we denken klaar te zijn, komt de tweede ronde, drie soorten kebab! Alleen de twee vegetariërs komen er

mager van af. Als dit een voorbode is van de dagelijkse lunch, met 's avonds weer een maaltijd in het hotel, dan mogen we wel op onze lijn passen.

Overigens horen we van Jona dat de lunch, ook voor hem verrassend genoeg, niet voor onze rekening is, maar bij de prijs van de reis is inbegrepen. We protesteren maar niet. Hopen natuurlijk wel dat hij het goed heeft begrepen.

We vragen ons af wat het middagprogramma moet voorstellen, want we hebben deze morgen in vrij hoog tempo het hele dagprogramma afgewerkt, afgezien van de overgeslagen onderdelen. Terug naar het hotel? De gids weet het wel, want hij zet ons af bij.....een bazaar. Wellicht heeft hij er aandelen in. Voor sommigen van het gezelschap is er nog wel een interessant deel met producten van de Dode Zee - alles op basis van de zouten met 36 mineralen die men daar vindt en verwerkt. Het meeste is om de huid weer zacht en soepel te maken, wat voor de vele ouderen onder ons toch al te laat is. Goed, maar als cadeau toch leuk.

De rest van de bazaar is een verzameling afschuwelijke snuisterijen. Een groepje trekt erop uit langs de drukke snelweg, om andere winkels op te zoeken en aan de overkant geld te wisselen. Je moet wel via een loopbrug, wil je die kant levend bereiken. Veel te lang hangen we rond vóór de bazaar tot het vrije uur is verstreken. Dan weet Jona de gids te bewegen een historische fortificatie te bezoeken in de noordelijke buitenwijk van Amman: Rujm al-Malfouf.

De gids vertelt onderweg over de Hashemitische koningen, maar het komt wat verbrokkeld over, omdat hij zichzelf steeds onderbreekt met opmerkingen over wat buiten is te zien. Dat doet hij vaker deze reis.

Rujm al-Malfouf was ooit een Ammonitische uitkijkpost, die door de Romeinen opnieuw in gebruik is genomen. Zo moeten er twaalf geweest zijn rond het oude Ammon. Deze staat nu midden in een buitenwijk. Ze waarschuwden met rooksignalen als er vijanden naderbij kwamen. Er moeten drie verdiepingen zijn geweest tot een vermoedelijke hoogte van 12 meter. Het is niet duidelijk wie de torens oorspronkelijk heeft gebouwd. De dateringen lopen uiteen van de 10e tot de 6e eeuw v.Chr.

Bij de torenresten van Rujm al-Malfouf

We klauteren over de ruïnes de toren in, of wat daarvan over is. Vertrekken en enkele verdiepingen zijn nog zichtbaar. Een brutale vijgenboom heeft bezit genomen van één van de kamers. Enkele nieuwsgierigen wagen zich in een onderaardse gang, maar die loopt dood. De grote stenen waaruit de toren is opgebouwd, bevatten veel vuursteen.

Na dit historische uitstapje is het programma echt voorbij. We worden bij het hotel afgezet. Ter opbeuring weet de gids nog te vertellen dat wat verderop langs de weg een winkel is waar je alcoholische dranken kunt kopen. Dat zou je niet verwachten uit de mond van een moslim, als hij dat tenminste is. Een groep avonturiers wandelt later de alcoholrichting op. Er is een smal trottoir, rolstoelenvriendelijk, merkt iemand op, want soms met afstapjes van bijna veertig centimeter. Veel te beleven is er niet. Er zijn enkele winkels en de drankhandel is er ook, heel primitief.

Aan de overkant – weer alleen via een loopbrug te bereiken – zijn meer winkels – veel meubels - en een restaurant waar uiteindelijk in de vallende avond de hele groep op één na – geen theeliefhebber - zich op het overdekte terras laaft aan de groene thee. Wordt het toch nog gezellig. Binnen genieten mannen van hun dagelijkse waterpijp. Wie er tenslotte nog wat in het drankwinkeltje gekocht hebben, zal verder geheim blijven.

Alweer eten. Lijkt een hele opgave na de culinaire lunch, maar het hotel verzorgt een prima buffet en velen genieten ervan. Bij de hoofdgerechten weet je precies wat er in de pannen zit, want er staat een kaartje bij: Hengarian college”, “Beff burger”.

Zo'n eerste dag. De sfeer in de groep is goed, het klikt al aardig tussen mensen die elkaar pas een dag kennen, we hebben echt wel verschillende interessante dingen gezien, maar dat programma..... Het hangt natuurlijk samen met je verwachtingspatroon en je persoonlijke beleving, maar bij sommige deelnemers is er toch een gevoel dat er iets schort. De gids? Hij is best wel intelligent, iets te slim misschien, blijft echter letterlijk en figuurlijk ver van ons, geen chemie zullen we maar zeggen. Hij draait routineus en onverstoorbaar in rap tempo zijn programma af en lijkt met zijn rondrit en bazaar min of meer zijn eigen agenda te volgen. Allah hoort waarschijnlijk Jona brommen. Dat zal wel eens tot een stevig gesprek kunnen leiden. We zullen zien.

DAG 3, ZONDAG 1 NOVEMBER: GADARA EN JARASH

De zon is er al vroeg bij. Wij ook, want kort na achten zoeven we de stad uit, richting het noordelijkste puntje van Jordanië. Jona opent een historisch boekje over de vroegere Decapolis, tienstedenverbond, maar het waren er wel zeventien en erg hecht was het niet. De Romeinen brachten er met een procurator meer orde in. Zo vergriekste het noorden van Jordanië, terwijl de Nabateeërs in het zuiden min of meer zichzelf mochten blijven, hoewel in Petra de invloeden uit het noorden onmiskenbaar zijn.

De zondag is hier een werkdag, wat het drukke verkeer op de autobanen verklaart. De gids wijst naar christelijke kerken langs de weg – moslims en christenen leven hier goed samen – en naar een uitgestrekte stad die een Palestijns vluchtelingenkamp blijkt te zijn. Met 100.000 inwoners is het een van de grootste in het land. Toen ze arriveerden, kreeg elk gezin 48 vierkante meter toegewezen om een huis te bouwen. Er zijn allerlei voorzieningen, maar er heerst grote werkeloosheid, waardoor ondernemende mensen wegtrekken om elders hun geluk te beproeven. Sommigen gingen in de stenenhandel, want voor al die huizen waren er heel wat nodig. Overigens ziet het er allemaal wat grauw en armoedig uit en voor het eerst zien we veel vuilnis langs de weg slingeren.

Er wordt hier veel fruit en groente geteeld, maar dat is alleen mogelijk door aanvoer van water uit de Jordaan en zijrivieren via irrigatiekanalen. Later rijden we door bergachtig gebied met hier en daar olijfboomgaarden – veel

jonge aanplant nog – en kippenboerderijen. We passeren ook het enorme complex van een universiteit, “Philadelphia” geheten. Het moet voor de studenten lastig zijn dat hun school zover van elke stad ligt.

De bus maakt een stop bij de rivier de Jabbok. Daar weet Jona het fijne van. Hij leest uit de Bijbel het verhaal voor van Jakob, de stamvader van de Israëlieten. Die liet zijn vee en familie de rivier oversteken en werd toen zelf geconfronteerd met iemand - god of wellicht een engel - die een worsteling met hem aanging. Jakob was een taaie en toen hij niet toegaf, prees de geest hem en gaf hem de naam Israël, “strijder van god”. Hij hield er wel een manke heup aan over. Leuk verhaal voor de latere gelovigen, maar volgens Jona was het gewoon een riviergod. Even een foto en verder maar weer.

Rivier Jabbok

Gustave Doré: Jakob worstelt met de engel

We passeren de stad Jarash - bewaren we voor de terugweg – en nog twee modern ogende universiteiten, zomaar op het platteland, één gecombineerd met een groot ziekenhuis. Dat is de vooruitgang in dit land. Het terrein wordt weer vlakker, vruchtbare roodkleurige aarde, maar nu in het najaar is het nogal kaal. Na de stad Irbid neemt de bebouwing toe, maar ook de hoeveelheden zwart plastic dat op de velden lijkt te groeien en aan struiken in de wind wappert. We hobbelen over talloze verkeersdrempels. Die zijn voor de veiligheid van overstekende bewoners, maar de dorpen lijken welhaast uitgestorven. Volgens de gids werken de mensen uit de dorpen en steden hier bij het leger, de politie en in de grote steden. Of het zijn landbouwers en veeboeren.

Jona wijst aan waar de beroemde slag aan de Yarmuk (636) heeft plaatsgevonden, dus waar de moslims ooit de Byzantijnen klopten. Niets bijzonders te zien overigens. De kloven zullen verderop liggen. In feite was

het volgens hem een “klein gevecht”, waarbij aan beide zijden maar zo’n 24000 strijders tegenover elkaar stonden. De uitkomst was onmiskenbaar, maar verslagen erover noemt hij “onbetrouwbaar”.

Het valt gedurende de lange rit noordwaarts op dat nergens dieren zijn te zien, geen hond, kat, ezel of dromedaris. Zelfs de vogels houden zich verborgen, als ze er al zijn.

Na een rit van 2 ½ uur bereiken we Umm Qais, het Romeinse Gadara, een oude handelsstad aan de noordgrens van Jordanië die in de Hellenistische periode is gesticht en ongeveer tot in de Middeleeuwen heeft bestaan. Later is er een Ottomaanse stad gebouwd op de top van de heuvel, grotendeels van stenen uit de oude stad.

Vanaf een parkeerterrein lopen we omhoog naar de ruïnes van Gadara. Een klein theater is uit zwart basalt uitgehouwen, dezelfde steensoort die men over de grens in Syrië aantreft in Bosra. Wat slordig verspreid liggen zuilen van marmer uit Griekenland. Hoger op de heuvel liggen de restanten van de Byzantijnse basiliek die hier in de 4^e eeuw is gebouwd: een achthoekig baptisterium (doopkapel) en de rechthoekige kerk. Een aantal zuilen is weer overeind gezet. De kerk is waarschijnlijk gebouwd op de graftombe waar Jezus het wonder van de Gadarenen heeft verricht. In ieder geval heeft men bij een opgraving in 1988 in de crypte onder de kerk een skelet gevonden met zijn benen vastgeketend.

Theater van Gadara

Byzantijnse basiliek van Gadara

Het verhaal is opgetekend door de evangelisten Mattheus, Marcus en Lucas, zij het met duidelijke verschillen. Jezus genas een man die men geketend in een kelder had opgesloten en die door geesten of duivels was bezeten. Hij joeg de demonen uit de man in een kudde zwijnen die daar

toevallig rondscharrelde. De dieren stormden over de berghelling omlaag, het nabijgelegen Meer van Galilea in, waar ze verdronken. Geen diervriendelijke act, zou je zeggen. De evangelisten zijn het oneens over het aantal geesten en de plaats waar het gebeurde. Volgens Jona is Marcus het oudste verhaal. Hij plaatste het gebeuren in Gerasa (Jerash). Voor Mattheus en Lucas kon het maar één kwade geest zijn en de eerste corrigeert de plaats in Gadara, want Gerasa ligt te ver van het meer.

We merken dat Gadara er ook nog ver van af ligt. Na het oversteken van de met verbrokkelde zuilen omzoomde hoofdstraat, de Decumanus Maximus, beklimmen we een voormalig militair uitkijkpunt vanwaar we een machtig uitzicht genieten over de Jordaanvallei in het noorden, met heel vaag het meer in de diepte en aan de overkant van het dal de Golan Hoogvlakte.

Decumanus Maximus in Gadara

Uitzicht op de Jordaanvallei en de Golan Hoogvlakte

Na het uitzicht laat gids Rihbih de groep los. De ene helft gaat linksaf, de met zuilresten omzoomde hoofdweg af naar een verre poort of wat daar nog van over is, de andere scharrelt nog wat rond bij het vervallen nymphaeum – zal ooit een prachtige fontein zijn geweest - en verdwijnt langzamerhand de trappen op naar het Arabische dorp waar een museum te bezichtigen valt. De wandelclub zal zich daar later ook melden.

Het is maar een primitief museum: een hofje met overdekte galerijen aan enkele kanten en naast de ingang nog een donkere ruimte met enkele beelden. Rond de tuin staan en liggen enkele sarcofagen en beschadigde kapitelen, terwijl in één galerij wat verbleekte mozaïeken tegen de wand zijn geplakt.

Overdekt staat ook een groot standbeeld van de godin van de vruchtbaarheid, iets als een hoorn des overvloeds torsend, maar ze is haar

hoofd helaas kwijt. Interessant is een grafsteen van ene Arabios, met tekst die door Jona wordt ontcijferd. Hij moet een cynicus zijn geweest: (vertaald)“Zoals jij bent was ik, zoals ik ben word jij”. Echt geruststellend.

Een aardig man deelt thee uit in plastic bekertjes. Ook de wandelclub arriveert en geniet in het zonnetje mee van de pauze. Als we vertrekken en Ab is even zoek, roept Jeannie: “Die zit bij de godin van de vruchtbaarheid.” Gelukkig alleen maar voor een foto.

De bus brengt ons zonder problemen terug naar de stad Jarash, waar we het oude Gerasa bezoeken, volgens het boekje “één van de best bewaarde Romeinse steden ter wereld”. We zullen zien. Vanaf de parkeerplaats en via de indrukwekkende Boog van Hadrianus wandelen we over de met enorme stenen geplaveide oude Romeinse hoofdweg naar het restaurant bij de ingang van de oude stad. Hoog tijd voor de lunch.

Een luidruchtig en uitgestrekt voedergebeuren onder zeil, dat is het restaurant. Vele honderden mensen van allerlei landsaard zitten aan lange tafels te eten, terwijl ze proberen elkaar te verstaan in het tumult. Ook het buffet is uitgestald op lange tafels. Bepaald niet slecht. Koks zeulen regelmatig enorme schalen binnen met nieuwe voorraad. Bedienden weten snel en handig aan wensen te voldoen.

Net als Gadara is Gerasa gesticht in de 2e eeuw v. Chr., in de Hellenistische periode. Het heette toen nog Antiochië Chrysorhoas, Antiochië aan de Gouden Rivier, de Hellenistische naam van het riviertje dat nog steeds door de stad stroomt. Na de bezetting door de Romeinen in de 1e eeuw n.Chr. ontwikkelde de stad, één van de belangrijkste steden van de Decapolis, zich tot regionaal centrum van handel en landbouw, die in de 2e eeuw tot grote bloei kwam, toen de internationale handel floreerde dank zij de Pax Romana en grootgrondbezitters en rijke kooplieden veel geld staken in de verfraaiing van de stad: geplaveide en met zuilen omzoomde straten, op heuvels gelegen tempels, theaters, pleinen, badhuizen, fontein en van poorten voorziene stadsmuren. Vrijwel alle Hellenistische gebouwen zijn toen verloren gegaan.

In de Byzantijnse periode was het belang van de stad al teruggelopen, in de Arabische tijd raakte Gerasa in verval en tenslotte verlaten.

De Arabische naam Jerash stamt pas uit de 19^e eeuw, toen zich hier een aantal Circassische en Arabische boeren vestigde. Pas tegen het einde van

Wie nog wat foto's maakt, moet hollen, want de gids en de groep zijn verderop al in het zuidelijke theater verdwenen. Dit bouwwerk dateert uit de 2^e eeuw en biedt plaats aan 3000 toeschouwers. Het is goed gerestaureerd en blijkt nog in gebruik bij een jaarlijks Jarash-festival. Op het podium staat een opmerkelijk groepje muzikanten ons bezoek op te luisteren: vier bedoeïenen met respectievelijk een drum, een trommel en heel apart, twee doedelzakken. Niet bepaald Arabische muziek. De goede akoestiek in het theater versterkt hun opgewekte klanken extra. Het is natuurlijk de bedoeling een centje bij te verdienen. Intussen klauteren we omhoog om van het grootse uitzicht te genieten op het oude Gerasa en daarachter op de tegenover liggende heuvel het nieuwe Jarash.

Zicht vanuit het theater

We wandelen verder de berg op – een vrij kale helling waar men nog nauwelijks iets heeft opgegraven - bewonderen onderweg het uitzicht en het praatje van een knaapje dat bijzonder goed van de tongriem is gesneden en probeert ons kaarten te verkopen. Bij een uitgegraven zijweg (decumanus) van de in het dal gelegen hoofdweg (cardo) kun je zien hoeveel aarde er op een of andere manier op de ruïnes is terecht gekomen: meters. Volgens Jona is het de weg naar de westelijke Jeruzalempoort. Hij werd door de christenen nog gebruikt als processieweg, maar onder de islam raakte hij in onbruik.

We bereiken de plek waar ooit drie kerken op rij zijn gebouwd, gewijd aan Sint Joris, Johannes en de heiligen Cosmas en Damianus, twee uit Syrië afkomstige geneesheren uit de 2^e eeuw die vanwege hun geloof onder keizer Diocletianus werden onthoofd. Weer valt op hoe diep de uitgegraven

bouwwerken nu liggen. Aardbevingen hebben volgens Rihbih – vandaag beter in vorm - de kerken doen instorten. Op de vloer van de derde kerk zijn fraaie mozaïeken goed bewaard gebleven en voor de verandering eens niet naar een museum overgeheveld.

De Tempel van Artemis, dochter van Zeus en beschermgodin van de stad, maakt in de laagstaande zon grote indruk. De enorme zuilen staan bijna allemaal weer overeind, wat Jona kennelijk niet zint, want hij doet zijn best er één omver te duwen.

Krachtpatser in de tempel van Artemis

Iedereen is vanaf hier vrij om de verdere stad op eigen gezag te verkennen. We dalen af van de tempel en de berg via enorme trappen en een poort (propylaeum) – een deel van de vroegere processieweg - naar de door zuilen omzoomde Cardo, die, zoals het woord zegt, het hart van de stad doorkruist. Een bezoek aan het kleine museum is de moeite waard – de op zichzelf aardige bewaker ziet streng toe dat we geen foto's maken - maar zeker is dat ook een wandeling naar de verre Noordelijke Poort en het daar in de buurt gelegen tweede theater. We zien wel sporen van een grote hond in de modder, maar verder geen hond te zien. Bezienswaardig zijn verder langs en op de Cardo de overblijfselen van het nymphaeum, de naastliggende kathedraal, de twee tetrapylonen – vierzuilige monumenten op de kruispunten, maar van de pylonen is helaas niet veel over - en

verderop de Agora (het marktplaats). Zo vliegt de tijd en in de eerste schemer aanvaardt iedereen de lange terugweg naar de parkeerplaats.

Gerasa heeft grote indruk op ons gemaakt. Wat moet dat in de Oudheid een prachtige stad zijn geweest!

Deel van de Cardo

De terugweg naar Amman in donker verloopt vlot, over een bergrug rijdt de bus via de hoofdweg om een deel van het in het duister oplichtende Amman heen, om afdalend in de avondspits vast te lopen.

We kunnen met Jona constateren – als pluspunt voor de gids, vindt hij - dat de bezoeken op deze dag in de goede volgorde gepland zijn, van het eenvoudige Gadara naar het imposante Gerasa. Trouwens, het tempo van Rihbih is rustiger geweest dan de eerste dag. Wel loopt hij telkens ver voor de troepen uit, maar dan wacht hij ogenschijnlijk geduldig tot we allemaal weer aansluiten. Hij heeft duidelijk moeten leren dat deze groep uit individualisten bestaat die nogal eigenwijs graag hun eigen spoor trekken. Ook Jona heeft daar uiteraard nog wel eens mee te kampen.

DAG 4, MAANDAG 2 NOVEMBER: MACHEREUS, BERG NEBO, MADABA, KARAK

Vandaag gaat het over de King's Road door het land van het oude Moab naar het zuiden. In de bus deelt Jona mee dat we het onderdeel “paleis van de Tobiaden” kunnen vergeten. De rest van het programma zal wel lukken, zij het in andere volgorde. Eerst maar naar de Herodesburcht in Machereus, tegenwoordig Mukawir geheten.

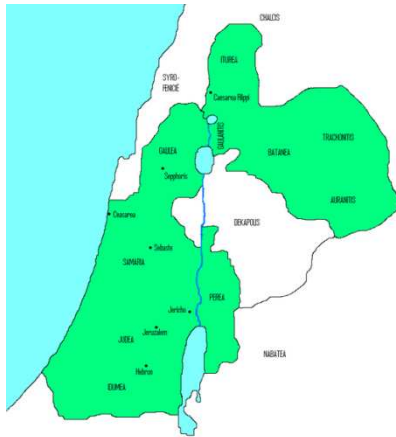
Jona wijdt uit over de stèle van koning Mesha van rond 850 v.Chr., waarvan we een kopie hebben gezien in het museum van Amman. De steen werd in 1868 gevonden door een Duitse missionaris, Klein, die hem zag staan vóór een nomadentent. De Fransman Clermont-Ganneau maakte er een afdruk van, wat ook maar goed was, want kort daarna sloegen inwoners bij een ruzie de zuil stuk. De Fransman nam de brokstukken mee naar Frankrijk, herstelde de zuil zo goed mogelijk en zo belandde de steen in het Louvre in Parijs, waar hij met behulp van de afdruk werd vertaald.

De Koninklijke Weg is nu een vierbaans asfaltweg. Hij dateert al uit de Bronstijd, toen hij de oude koninkrijken verbond en liep van Aqaba naar Damascus. Hij werd meer dan 3000 jaar benut door kooplieden, legers en pelgrims en tegenwoordig ook door veel toeristen. Deze weg mocht Mozes met zijn volk rond 1200 v.Chr. niet nemen door Moab. Het is een bochtige bergweg die hier en daar door wadi's (rivierdalen) leidt en waaraan belangrijke historische plaatsen als Madaba, Karak, Shawbak en Petra liggen. Vroeger lagen er veel militaire controleposten langs.

Midden- en Zuid-Jordanië

We passeren Hisban, ooit de hoofdstad van Moab. Het nog vrij vlakke land hier is vruchtbaar. We zien talrijke groentekassen onder plastic. De gids weet te vertellen dat men veel okra verbouwt, peulachtige vruchten die gekookt als groente worden gegeten. Hij roemt het zuivere bronwater dat hier en daar uit de grond schijnt te borrelen. Hij raakt niet uitgepraat over de King's Road, tot het voor sommigen wat hilarisch wordt. Hij raffelt zijn verhaal vaak wat snel en routineus af. Dan is Jona een verademing als hij in het kader van ons bezoek aan Machereus iets vertelt over de familie Herodes en Johannes de Doper.

Rijk van Herodes I

Herodes I de Grote (73 v.Chr. – 4 n.Chr.), van Idumeese afkomst, werd onder zijn vader Antipater al op 25-jarige leeftijd gouverneur van Galilea. In 37/38 v.Chr. hielp hij de Romeinen een opstand neerslaan in Judea, waarna hij als dank van de Romeinse Senaat in 40 de titel kreeg van “Koning der Joden”. Hij mocht een groot rijk besturen en deed dat op harde en vaak wrede wijze. Hij had wel 10 vrouwen en heel veel kinderen. Hij schroomde niet om één van die vrouwen en zeker drie zoons te laten doden toen

hij ze niet meer vertrouwde. Hij is ook bekend om de vele bouwwerken die hij liet oprichten, zoals paleizen en burchten. Bekend is de burcht Masada en in Jordanië de burcht Machareus.

Ten tijde van zijn zoon Herodes Antipas waren er groepen die terugkeer bepleitten naar een sober en zuiver leven, zoals de Essenen. Het Grote Oordeel zou komen en niemand zou gespaard blijven, ook de Joden niet. In die geest predikte Johannes de boodschap van vergeving van de zonden door de doop. Veel mensen lieten zich door hem in de Jordaan dopen. Volgens de evangelisten was Jezus daar ook bij. Volgens Jona vonden de evangelisten het achteraf gênant dat Christus zich zo de mindere van Johannes zou tonen en maakten er wat moois van met de goddelijke Heilige Geest die als een duif op Jezus' hoofd neerdaalde en een stem die sprak uit de hemel.

Hoe dan ook, Johannes was zo “dom” om deze Herodes te berispen wegens een affaire met de vrouw (Herodias) van zijn broer Filippus, waarop Herodes hem gevangen liet zetten. De Bijbel komt met het bekende verhaal hoe de dochter van Herodes, Salomé, als beloning voor een dans die zij uitvoerde voor de vorst en zijn gasten en op instigatie van Herodias, het hoofd van Johannes vroeg op een schaal. Volgens Jona onzin. Dat meisje was pas een jaar of zeven en paste niet in een erotische dansscène. Dan is ze eerder slachtoffer geweest van een stel dronken kerels.

Volgens Flavius Josephus werd Johannes ter dood gebracht in het fort Machereus, waar wij op bezoek gaan. Na een afslag van de Koninklijke Weg stijgen we de bergen in, geel en onherbergzaam. Dan doemt in de verte een geïsoleerde berg op met op de top de ruïnes van Herodes' burcht.

Machareus, met de ruïnes van de burcht van Herodes

De bus zet ons af aan de voet van de berg. Het is mooi zonnig weer, maar er staat een harde frisse wind. Een goed aangelegd pad voert even omlaag en dan steil ruim 100 meter omhoog naar de top. Goed voor de kuitspieren. Jona legt onderweg uit dat hier aan de oostkant door de Romeinen bij een belegering een dam is aangelegd. Aan de rotsachtige bodem in de kom van de berg is dat niet zo af te lezen. De top lijkt onneembaar.

Boven treffen we de ruïnes aan van de eens machtige burcht. Alleen wat pilaren van de paleiszaal heeft men weer overeind gezet. Ze blijken nep te zijn, van beton. Het uitzicht naar alle kanten is grandioos, maar de Dode Zee is door de nevel niet te zien. Opvallend zijn de grillige bruingele aardlagen in de bergen rondom. Jona: Het fort is gebouwd op een oudere versterking van de Joodse Hasmoneeën, een dynastie in de 2^e en 1^e eeuw v.Chr. Vanuit hogere bergruggen werd hier via waterdoorlatende lagen een artesische bron gevoed. Herodes bouwde op de oude vesting een “paleisje” om controle te kunnen uitoefenen op het gebied ten oosten van de Dode Zee.

Tijdens de opstand van de Joden tegen de Romeinen in het jaar 66 hebben de Romeinen dit en de andere forten van de Joden ingenomen. Iemand wijst Jona erop dat aan de westkant van de berg, hoger dan aan de oostkant, een uit losse stenen bestaande laag ligt. Wellicht hebben de Romeinen de top toch van die kant belegerd en moet de info daarover in de boeken gecorrigeerd worden. Na wat rondneuzen daalt de groep weer af. Alleen Erik waagt zich langs de steile helling rechtstreeks naar beneden.

Op naar de berg van Mozes, Mount Nebo. Hij is 800 meter hoog, wat niet veel lijkt, maar hij steekt wel ver boven het omliggende land uit. Bij nadering van de top merk je daar niet zoveel van. De parkeerplaats, de laan naar het gebouwencomplex op de top, de tentoonstellingsruimten, het is allemaal modern aangelegd, berekend op veel toeristen, maar zonder sfeer. Mozes zou het niet herkend hebben.

We bezoeken een tent met mozaïeken, afkomstig van de basiliek en het klooster die ooit op de berg zijn gebouwd, maar die nu vervallen zijn en worden gerestaureerd. De mozaïeken laten wilde dieren zien die hier ooit leefden, zoals leeuwen, zebra's en struisvogels. De gids steekt een lang verhaal af, maar stelt zich zo handig op in een nauwe doorgang dat de helft van de groep niets kan verstaan. In een tweede ruimte hangt een kaart met de pelgrimsroutes die vanuit Jeruzalem en andere plaatsen hierheen lopen.

Dan gaan we met Mozes uitzien over het Beloofde Land. Een nieuw aangelegd terras met griezelig witte kiezels biedt daartoe alle gelegenheid. Hopelijk heeft Mozes meer gezien dan wij, want we staren alleen maar in een dikke nevel. Het enorme kruis dat men daar heeft opgericht, symboliseert de staf van Mozes die door god in een slang werd veranderd. Wat teleurgesteld druipen we af.

Uitzicht van Mozes vanaf de berg Nebo

Mozaïek uit de kerk op de berg Nebo

Afdalen naar Madaba, op een vruchtbare vlakte gelegen met glooiende heuvels. De geschiedenis van de stad gaat terug tot in de bijbelse tijd. In de 19e eeuw vestigden zich hier veel christenen uit Karak. Bekend werd de stad toen in de Byzantijnse tijd er een mozaïekschool werd gevestigd. Madaba is dé mozaïekstad van het land. Ze werden vooral gemaakt van steensoorten uit de omgeving.

Veel motieven grijpen terug op de Hellenistische en Romeinse tijd. Veel dieren, ook exotische. De bekendste is een 6e eeuwse mozaïek van een landkaart in een kerk. Die komt na de lunch.

Eerst worden we naar een werkplaats geleid waar een man in een rolstoel ons vertelt hoe franciscanen die in de buurt opgravingen deden, aan plaatselijke gehandicapten hebben geleerd hoe ze mozaïeken moeten maken. We zien een drietal aan het werk, heel handig manipulerend met brokjes steen en lijm, maar gehandicapt zien ze er niet uit. Dan worden we deskundig een enorme winkel met mozaïeken binnengeleid, in alle maten en soorten, honderden aan de wand, maar ook in tafelbladen, spiegels en allerlei andere voorwerpen verwerkt. Of we wat willen kopen? Er is ook een afdeling snuisterijen. Sommigen laten zich verleiden, maar het worden geen mozaïeken. Duidelijk is wel dat de gids ons weer naar één van zijn eigen adressen heeft gebracht. Hij is onverbeterlijk.

Na de lunch wandelen we naar een plein waaraan de kerk van St. Joris ligt. Een sobere voorgevel. In de naastgelegen Engelse Bibliotheek geeft Rihbih uitleg voor een grote reproductie van de mozaïekkaart zoals hij op de vloer van de kerk ligt. De 6^e eeuwse mozaïek werd in 1898 ontdekt tijdens de bouw op de plek van een oudere Byzantijnse kerk. Het zijn de restanten van een origineel dat ongeveer 15 bij 7 meter groot moet zijn geweest.

Verkleinde reproductie mozaïekkaart van Madaba

Deel van de landkaart

Op de vloer liggen de restanten van de landkaart. Het ziet er wat verbleekt uit. Het is een vrij realistische en levendige voorstelling van de topografische kenmerken van de Byzantijnse wereld in het Midden-Oosten, met als middelpunt Jeruzalem. In de rivieren zwemmen vissen en in de

woestijn rennen gazelles. Het loopt van ongeveer de Turkse grens tot de Nijldelta.

Busladingen toeristen staan er de hele dag ademloos naar te kijken en fotograferen fanatiek. Ook de kerk zelf trekt veel belangstelling, echt orthodox, alle wanden en pilaren bedekt met schilderijen van heiligen, Maria met kind en Christus in vele houdingen en standen. Overdadig allemaal.

Bij vertrek gedragen verschillende groepsleden zich zo onordelijk dat Jona wel tien keer moet tellen. Gelukkig komen enkele dissidenten nog net op tijd voor we opstappen. Tijdens de lange busrit vertelt Jona over het ontstaan van de Grieks-orthodoxe Kerk. Aanvankelijk waren er vijf kerkprovincies met patriarchen aan het hoofd: Rome, Alexandrië, Constantinopel, Antiochië en Jeruzalem. Bij kerkvergaderingen was men het zo roerend met elkaar oneens dat vanaf de 5^e eeuw de kerk uit elkaar begon te vallen. Toen Jeruzalem een nieuwe patriarch nodig had, bleek de verwarring zo groot dat er al gauw vier patriarchen van Jeruzalem waren aangesteld.

Bij de scheiding der geesten is de Grieks-orthodoxe Kerk ontstaan. Echter, het was alleen maar de bevestiging van wat zich al begon af te tekenen na de scheiding tussen het West- en het Oost-Romeinse Rijk. Overigens was de fanatieke iconenverering in de orthodoxe kerken een reactie op de islam, waarin afbeeldingen van mensen juist verboden waren.

De rit gaat stijgend en dalend door een ongenaakbaar berglandschap, steil, droog en dor. Het wordt steeds neveliger. Later horen we dat het fijn zand is dat door de stormachtige wind wordt voortgeblazen. Toch leeft er wel wat, zoals nomaden in donkerbruine tenten in de buurt waarvan groepen geiten scharrelen. Af en toe loopt er een losse ezel langs de weg en eenmaal wordt een voortsukkelende ezel vergezeld door een jongeman die een arm beschermend om de nek van het dier geslagen houdt. Zo kan het ook.

Als de rotswanden langs de weg erg steil worden en de afgrond gaapt, stelt de gids ons gerust met een verhaal over een bus die enkele jaren geleden hier naar beneden is gestort. Gelukkig hebben we een goede chauffeur. Na een bergpas - 1200 meter hoog, vermeldt een bord op een gebouw – bereiken we een hoogvlakte die door Jona wordt getypeerd als “maanlandschap”. Je kunt je niet voorstellen dat in de lente alles hier groen

is met veel bloemen. Optimisten proberen hier en daar olijfboomgaarden aan te leggen. Bij de schaarse dorpen langs de weg hangt vrolijk wapperend plastic afval in hekken en struiken.

Karak. De stad is een marktplaats voor bedoeïenen en dorpelingen uit de omgeving en wordt bewoond door zowel moslims als christenen. We rijden onder de stadsmuren van het oude deel langs en dan omhoog door nauwe straatjes tot het uiteindelijk dood loopt bij het kasteel van Karak, 1000 meter hoog gelegen. Ons guesthouse bevindt zich daar ook. Het is sober maar wel schoon, op een enkel laken na. Er blijkt door dubbele boeking één kamer tekort te zijn, wat Jona wel even een probleem bezorgt. Het gebouw is aan de rand van een diepe afgrond gezet, zodat we aan de achterkant een groots uitzicht hebben op omringende bergen en een ver dal, althans voor zover de vuile ramen het zicht niet belemmeren. De loeiende wind rukt aan die kant aan de ramen.

Groepjes gaan in de vallende avond op verkenning de stad in. Een typisch Arabische oude stad: smalle straten, kleine winkels, onbestemde geuren. Overal zijn ze de straten aan het opbreken, zodat een file auto's moeizaam langs de valkuilen voortbeweegt, terwijl de werklui in halfduister nog druk bezig zijn met hun drillboren. Een grote groep verzamelt zich in een restaurant om onder het genot van een kop thee na te praten. Daartoe is deze dag stof genoeg geweest. Na het diner blijkt trouwens het stof neergedaald te zijn, want de maan toont zich ten volle. Alleen de wind blijft doorzetten.

DAG 5, DINSDAG 3 NOVEMBER:

KARAK, LEJJUN, QUASR AL-BSHIR, SHOBEK

Aan de windkant was het hier en daar een onrustige nacht door het loeien van de wind en het gerammel van ramen. De ochtend presenteert zich echter helder en fris. Ook fris is het onder de douche die maar niet warm wil worden en slechts blijft sijpelen. Het zij zo. Al vroeg trekken we over een moderne brug het kruisvaarder kasteel van Karak binnen.

De versterking gaat terug tot de tijd van koning Mesha (9^e eeuw v.Chr.). Ook in de Romeinse en islamitische tijd lag hier een vesting. De kruisvaarders bouwden op die plaats rond 1150 een groot kasteel – een van

de meest indrukwekkende forten in het gebied - dat later door de mammelukken verder is uitgebouwd. Het kwam rond 1175 in handen van de beruchte aanvoeder Reinoud van Châtillon, die vanuit de vesting aanvallen uitvoerde op langstrekkende karavanen en zelfs Medina en Mekka bedreigde. Dat leidde ertoe dat het kasteel in 1183 en 1184 tweemaal werd belegerd door zijn aartsvijand Saladin, de sultan van Egypte en Syrië, zeker ook omdat diens zuster door Reinoud was gevangen genomen. Saladin bestookte het kasteel met zijn blijdes die opgesteld stonden op het hoger gelegen terrein tegenover het kasteel. Beide keren werd Karak vanuit Jeruzalem ontzet door troepen van koning Boudewijn IV. Na de val van Jeruzalem in 1187 moesten de kruisridders het kasteel alsnog opgeven.

Aardig detail is hoe hoffelijk die Saladin eigenlijk was voor christenen, want hij staakte de vijandelijkheden voor korte tijd toen de stiefzoon van Reinoud in het kasteel trouwde met Isabella, de dochter van genoemde koning van Jeruzalem. Er werd ook niet geschoten op de toren waar het paar de huwelijksnacht doorbracht.

(Overigens is het met die Reinoud slecht afgelopen. Toen een christenleger onder zijn leiding vernietigend werd verslagen door de troepen van Saladin, bij Hattin in 1187, werd Reinoud door Saladin persoonlijk onthoofd met zijn eigen zwaard.)

We doorkruisen een doolhof van zalen, torens, donkere gangen en binnenplaatsen. Onderaardse gangen zijn verlicht met lampjes op de grond, zodat we niet tegen de muren oplopen. Rihbih weet gelukkig de weg. Het sombere gebouw ziet er niet naar uit dat men hier een vrolijk leven leidde.

Kruisvaarderkaasteel Karak....

..... met uitzicht naar de Dode Zee

De gids wijst op een reliëf van een torso boven een doorgang. Er wordt vaak beweerd dat het Saladin voorstelt, maar het is een fragment van een Nabatees beeld dat door de kruisvaarders is gevonden en ingemetseld. Vanaf hoge torens en plateaus hebben we een weids uitzicht, aan de ene kant op de bergen en de Dode Zee heel diep in de verte, aan de andere kant op het moderne Karak. Je kon de vijand van ver zien aankomen. Aan het eind van de afdaling van een serie trappen naar een binnenplaats struikelt Trudy, wat een flink verstuikte enkel tot gevolg heeft. Dat wordt nog lastig voor haar de komende dagen.

Het museum is heel interessant, met prachtige voorwerpen, maar er is weinig belichting. We krijgen nauwelijks de tijd om het te bekijken. Een snelle aftocht voert terug naar guesthouse en bus. Er is nog meer te doen vandaag.

Onze chauffeur verricht “hogeschoolrijkunst”(Jona) om de bus door de opgebroken straatjes uit het oude stadsdeel te manoeuvreren. Soms is het centimeterwerk. Sommige automobilisten zijn zo vrij hun auto midden op de wegversmalling te parkeren. Een man maakt een gebaar van “moet ik hem nou echt wegzetten” alvorens dat met tegenzin toch maar te doen.

Van Karak rijden we oostwaarts naar het Romeinse fort Al Lejjun. Jona biedt ons historisch inzicht. Lejjun is een verbastering van het Romeinse “legioen”. Er was in Al Lejjun trouwens maar een klein deel van een legioen ondergebracht.

Keizer Augustus bediende zich nog van locale vorsten, zeg maar vazallen, zoals Herodes en de Nabateeërs, die veel zelfstandigheid behielden, maar wel hielpen in de strijd tegen vijanden. Later werden die vazalstaten langzamerhand geannexeerd en onderdelen van Romeinse provincies met een gouverneur aan het hoofd. De Nabateeërs bleven nog het langst zichzelf, tot Trajanus daar in 106 een einde aan maakte.

Met de provincialisering werden de bewoners in gemeenten ondergebracht, wegen werden aangelegd en, nu er geen vazallen meer waren, werden de grenzen versterkt met een netwerk van forten. Kleine forten, castellums, herbergden zo’n 500 gespecialiseerde auxiliares, in grote forten, de castra, werden wel 5000 legionairs ondergebracht. Voor de betaling van de soldaten werd bij de plaatselijke bevolking belasting geheven. Die moesten daarvoor extra verdiensten ontwikkelen, zoals olijfolie produceren en meer

handel drijven. Neveneffect van de militaire ontwikkeling was zodoende dat de grenszones economisch tot bloei kwamen.

In het gebied van Karak huisde het 3^e legioen Cyrenaica, waarvan 30% in het ten tijde van keizer Diocletianus gebouwde castrum Al Lejjun, met zware muren, verdedigingstorens, kazernes en een hoofdkwartier.

We rijden door een kaal woestijnlandschap. Waar is het fort? Gelukkig weet een op de weg wandelende bedoeïen, met de bekende theedoek op zijn hoofd, ons de weg te wijzen door een stukje mee te rijden. Of eigenlijk terug, want we zijn het ongemerkt gepasseerd. Niet verbazingwekkend, want er is maar weinig van het fort over. Even klappen voor de loods.

We wandelen een half uur tussen en over de ruïnes. Alsof er een grondig bombardement heeft plaatsgevonden. Aan restauratie is men kennelijk nooit begonnen. Toch kun je de restanten van enkele gebouwen, de muren en een paar poorten nog terugvinden. Wel een troosteloos geheel. Verderop is een wadi te zien die hier ooit voor de watervoorziening zorgde.

Bij de ruïnes van het Romeinse fort Lejjun

We rijden verder oostwaarts om op de tweede hoofdweg door Jordanië uit te komen, de Desert Highway. Daarover later meer. De koffiepauze lijkt erbij ingeschoten, maar dan stopt de bus bij een “Tourist Complex”. Waarachtig weer een bazaar – Rihbih weet ze te vinden - maar gelukkig schenken ze ook koffie en thee.

Wat later koersen we een smalle zijweg in die slingerend diep de woestijn in voert. Op zoek naar Qasr al-Bshir, een Romeins castellum. De gids kan

ons niet helpen, maar Jona weet zeker dat het er is. Hij krijgt gelijk: ver aan de horizon staat iets dat het zou kunnen zijn. De bus rijdt nog een stuk een zandweg op, maar dan durft de chauffeur niet verder, dus dat wordt een woestijnwandeling, onder aanvoering van Jona. Bijna iedereen gaat mee.

Door een breed dal waar vreemd genoeg de grond is omgeploegd – dat levert flinke stofwolken op - koersen we op het hoger gelegen fort aan, als nietige stipjes in een eindeloze roodgele vlakke.

Woestijnwandeling (bus op de horizon)

Romeins fort Qasr al-Bshir

Na een half uur hebben de meesten het fort bereikt, deel van de Limes Arabicus. “Quadriburgium”, noemt Jona het, een vierkant bouwwerk, “het best bewaarde kasteel van Jordanië.” Uiteraard hebben de eeuwen er flink aan geknaagd, maar muren en hoektorens staan nog zichtbaar overeind. Binnen liggen enorme bergen grote stenen, de half ingestorte hoektorens. Enkele atletische figuren klimmen naar zo’n toren toe. Je moet wel uitkijken voor de grote waterputten op het terrein. In het midden liggen de restanten van een kampvuur met lege sardineblikjes. Toeristen of bedoeïenen?

Terug naar de bus die als een miniem stipje aan de horizon staat, een ontspannen wandeling. De reis gaat verder over de Desert Highway, zuidwaarts, tot we Rihbihs volgende bazaar met restaurant bereiken voor de lunch. Het valt op dat hij nog niemand van de groep van naam kent.

Parallel aan de hoofdweg loopt een spoorlijn. Die wordt tegenwoordig alleen nog gebruikt door fosfaatmijnen – we passeren er één - om het product naar de haven van Aqaba te vervoeren. Het is de oude Hejaz-

spoorlijn die rond 1900 door de Turken is aangelegd van Damascus naar Aqaba en verder naar Medina. Hij vergemakkelijkte de pelgrimstocht van moslims naar Mekka.

Tijdens de lange rit naar ons volgende doel weidt de gids uit over verschillende onderwerpen. Zo komen we aan de weet hoeveel macht de koning heeft, dat volk en parlement feitelijk niets te vertellen hebben, dat vrouwen meer dan 50% van de studenten op universiteiten uitmaken en veel minder verdienen dan mannen, dat de economie vooral draait om toerisme en de export van fruit, groenten, fosfaat en cement naar omliggende landen, ook Israël, en dat er behalve voor de werkers in dienst van de overheid geen sociale voorzieningen en gezondheidsverzekeringen zijn.

Hij weet te vertellen dat het land jaarlijks honderden miljoenen dollars hulp krijgt van de Verenigde Staten en de rijke Arabische landen voor de vele vluchtelingen in het land. De honderdduizenden vluchtelingen uit Irak noemt men “gasten”. 250.000 Egyptische gastarbeiders zijn dat niet en doen het vuile werk dat de Jordaniërs zelf niet willen doen. De Palestijnen hebben wel volle rechten, maar mogen niet in leger en politie dienen. Velen van hen werken in rijke olielanden waar ze goed verdienen.

Zo komen we toch nog iets van hemzelf aan de weet. Net als veel andere Palestijnen werkt hij als freelancer, wat meer verdient dan bij de overheid. We vermoeden dat hij als gids er nog wel wat geld bij schnabbelt door ons langs bazaars en bepaalde restaurants te leiden.

Hij zou met zijn ouders graag terugkeren naar de Westbank, waar nog veel familie woont, en hij hoopt daarom op vrede tussen de Palestijnen en Israël.

Heel lang is zijn verhaal over hoe een jongen en een meisje elkaar ontmoeten en tenslotte tot een huwelijk komen. De contacten gaan via de moeder van het meisje, de contanten komen van de vader van de jongen. Het loopt allemaal over veel schijven, kent veel plichtplegingen en rituelen en het duurt kennelijk jaren voor het tot een huwelijk komt. Dat gaat bij ons in het Westen toch wat gemakkelijker.

Intussen verlaten we het Edomitische gebied en rijden het oude Moab binnen. We slaan af naar het westen, in een woestijnlandschap met veel zwarte vulkanische stenen, richting Shawbak of Showbek. Het kruisvaarderkasteel, ooit Montréal geheten, stamt uit dezelfde tijd als dat

van Karak. Het is in 1115 door Boudewijn I gebouwd als voorpost van het koninkrijk Jeruzalem. Net als het kasteel van Karak viel het in handen van de Ajjubiden (Saladin) en is later door de mammelukken verder uitgebouwd.

We zien de burcht hoog op een berg liggen. De bus zet ons af op een parkeerterrein vlak onder de top, waar een politiepost wat overbodig aan doet. Even klimmen en we betreden het machtige bouwwerk. Onder leiding van de gids dwalen we door gangen, bogen, zalen en een kapel. Ze zijn nog bezig hier en daar met restauratie. Rihbih weet te vertellen dat er een geheime gang is die van vrij hoog in het complex afdaalt helemaal naar het dal. Als we de ingang ontdekken, daalt een groepje onverschrokkenen af in het duister, bijgelicht door iemands zaklantaarn. Het loopt goed af, want na enige tijd keren ze onverrichterzake terug.

We verkennen het hoogste deel van het kasteel en krijgen een prachtig uitzicht op het omringende landschap met kale bergen die door erosie zijn getekend. Een primitief museum toont wat brokstukken en stenen kogels. Net als we vertrekken, gaat de zon onder en worden de machtige buitenmuren in een rode gloed gezet.

Kruisvaarderdkasteel Al Shawbak

De bus brengt ons in enkele uren door een donker berglandschap naar Petra. Dat is eigenlijk de historische stad, want de moderne plaats heet Wadi Musa, zeg maar het dal van Mozes. Een eind daar voorbij, met uitzicht op het dal, ligt ons hotel voor één nacht: Grand View Resort Petra. Het hotel is zelf ook groots, wat pompeus zelfs, met veel marmer, een statige trap en prachtig gemeubileerde kamers, allemaal op één verdieping.

Na een goed buffet buigt Ellen zich over de enkel van Trudy. Die is flink gezwollen en wordt ingezwachteld. Als de baliemedewerker ervan hoort, roept hij direct de hotelarts te hulp. Die wil haar maar het liefst naar het ziekenhuis laten brengen, maar daar voelt ze natuurlijk niets voor. Ze wil zelfs de volgende dag mee naar Petra. Jona weet een oplossing en regelt paard en wagen. Kunnen we allemaal rustig slapen.

DAG 6, WOENSDAG 4 NOVEMBER: PETRA

Vandaag volgens de boeken het hoogtepunt van de reis. Althans de reisgids zegt: “Slechts op enkele plaatsen ter wereld lijken de natuur en de mens samengewerkt te hebben om iets van onvoorstelbare schoonheid te scheppen. Petra is een van deze plaatsen.”

Na een koude heldere nacht met veel wind, belooft het een mooie dag te worden. De enorme zwermen Chinezen in de eetzaal doen vermoeden dat we vandaag niet alleen zullen zijn in Petra. Bij het transport van je koffer naar de bus moet je nu ook goed uitkijken, want er staan verschillende bussen voor de deur en jongens van het hotel, begerig naar een fooi, trekken zo je koffer uit je handen om hem bij een willekeurige bus neer te zetten. Zo raakt je koffer, als je niet scherp bent, gemakkelijk in de verkeerde bus.

Onderweg naar Petra stopt de bus voor het uitzicht op Wadi Musa en het Petramassief, maar in de grillige rotspartijen is niets te ontwaren van de oude stad. De gids wijst op een top een witte moskee aan. Daar is het graf van de broer van Mozes, Aäron. We zien het niet, maar geloven het wel.

Er is niet zoveel bekend over het ontstaan van Nabatea en Petra.

Waarschijnlijk in de 6^e en 5^e eeuw v.Chr. trokken de Nabateeërs uit het Arabisch schiereiland naar het koninkrijk Edom. Ze waren aangepast aan het droge woestijnklimaat en hadden goede technieken om de schaarse watervoorraden te benutten en op te slaan in cisternen.

De stad Petra hebben ze als hoofdstad niet gebouwd, maar uitgehakt in het vrij zachte en vaak roodgekleurde zandsteen. Het was een stad op een kruispunt van handelsroutes. Aanvankelijk was Petra een necropolis en een stapelplaats voor handelswaar, maar tegen het einde van de 4^e eeuw v.Chr. had de stad zich ontwikkeld tot een middelpunt van de Nabateese cultuur. Om hun handelsbelangen veilig te stellen hebben ze hun conflicten met

omliggende volken en veroveraars meestal zonder oorlogvoering weten op te lossen. Dan sloten ze bondgenootschappen.

Nabateese kooplieden, ambachtslieden en leiders kwamen regelmatig in contact met omliggende beschavingen, waardoor ze beïnvloed werden door buitenlandse culturele tradities, zoals blijkt uit Romeins-Corintische kapitelen, Hellenistische tempelgevels, Egyptische obelisk en Assyrische offerplaatsen.

Op het hoogtepunt van het onafhankelijke Nabateese rijk, in de 1^e eeuw vóór en de 1^e eeuw na Christus, stond Petra bekend om haar hoogontwikkelde rechtsstelsel en haar technologische en commerciële vaardigheden. Ook nadat keizer Trajanus het koninkrijk had ingelijfd, bleven de Nabateese handel en cultuur nog enkele eeuwen floreren. Na de 4^e eeuw zette het verval in en door verwoestende aardbevingen tussen de 6^e en 8^e eeuw raakte de stad in vergetelheid.

Het is te danken aan de Zwitserse ontdekkingsreiziger Johann Burckhardt dat de stad in 1812 werd herontdekt. Sindsdien hebben westerse en Arabische geleerden meer dan 800 monumenten geïdentificeerd en in de loop van tijd is veel gerestaureerd.

Front van het Schathuis in Petra

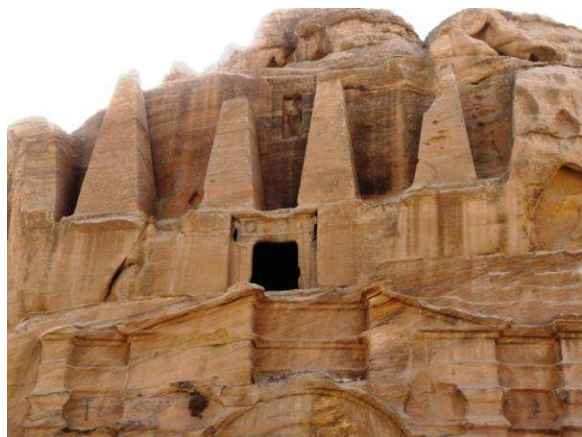
Op het plein bij de ingang verdringen zich vele busladingen bezoekers die het wereldwonder komen bekijken. Rihbih wijst op een grote kaart aan waar we zoal heen gaan. Jona waarschuwt ons voor ongelukken. Er is wel eens iemand ergens naar beneden gevallen en niet altijd is er iemand als Erik bij de hand, zoals toen in Rome iemand in een cisterne duikelde en Erik er heldhaftig achteraan sprong.

We mogen niet door het controlepoortje alvorens een enquête te hebben ingevuld. Na enig duw- en trekwerk zijn we op pad naar de kloof die naar de historische stad voert. Golven toeristen bewegen zich voort over het brede pad. Ernaast is een zandpad waarover ruiters in volle galop heen en weer draven zonder duidelijk doel. Ook bedoeld voor toeristen die zich met paard en wagen laten transporteren. Trudy is ons op die manier ver vooruit.

We stoppen bij enorme uitgehouwen rotsen met Griekse inscripties, vroeg Nabateese graftomben die “djinkblokken” worden genoemd (djin is een geest). Aan de overkant ligt de zogenaamde Obelisktombe. De vier obeliskken in het front verraden Egyptische invloed.

Bij de Djintomben in Petra

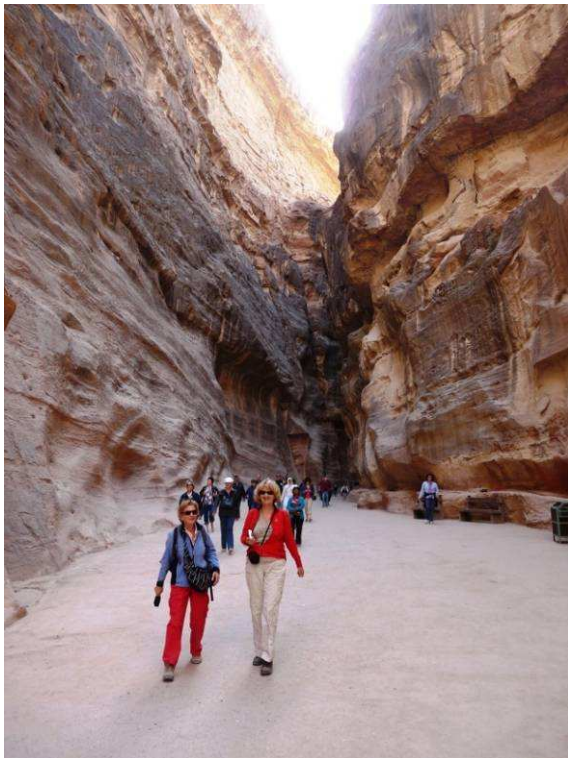

Obelisktombe

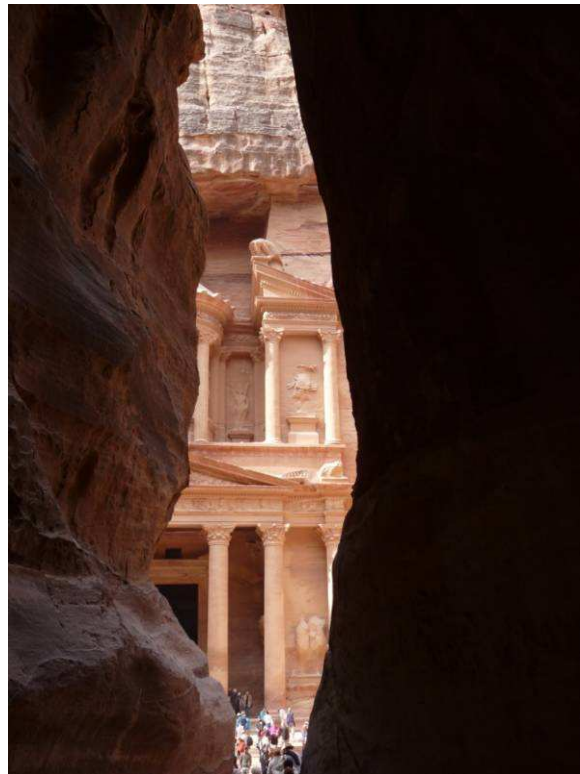
Bij een brug over een riviertje, net vóór de smalle kloof Siq, is een dam aangelegd om het water om te leiden door een tunnel. Vroeger liep het water via de kloof dwars door Petra, maar toen er ooit een paar toeristen weggespoeld zijn, heeft men de stroom via een andere route tot buiten de oude stad geleid. Tegenwoordig spoelt er elke dag een golf toeristen door de Siq.

De kloof kronkelt zeker een kilometer door het massief en is soms zo smal dat je bijna de beide wanden kunt aanraken. Het moet voor de Nabateeërs niet moeilijk geweest zijn vijanden buiten de deur te houden. We moeten soms tegen de wand gaan staan om niet omver te worden gereden door voorbij jakkerende wagentjes met paarden ervoor. Het moet geen pretje zijn erin te zitten, want hier en daar liggen de grote stenen van de voormalige weg nog op de grond waarover zo'n kar flink wordt heen en weer geschud.

De gids wijst ons langs de wanden stukken van de in het verre verleden uitgehakte goten die als waterleiding functioneerden. Ook in de kloof zijn hier en daar graftomben en andere monumenten uitgehakt. Aan het eind haalt Rihbih een truc uit die hij vast en zeker bij alle groepen toepast. Hij wijst ons op de grond waar niets is te zien dan zand, maar dan plotseling wijst hij vooruit en door een smalle opening van de kloof verheft zich een zonverlicht bouwwerk zoals je dat op veel foto's van Petra ziet afgebeeld: de Schatkamer. Wat nauwelijks opvalt is dat hij aan iemand van ons vraagt hoe die man heet en hij knikt in de richting van Jona. Na ruim vijf dagen weet hij dat nog steeds niet. Dan vraag je je toch af.....

Door de Siq

De Schatkamer

Origineel was het geen schatkamer, maar een graf dat later als tempel werd gebruikt. Men dacht dat in de grote urn boven in de gevel een schat van de farao verborgen zou zijn en zo ontstond die benaming. Indrukwekkend is het wel met de 12 pilaren die de twaalf maanden voorstellen, de Korinthische kapitelen en de Griekse amazones tussen de zuilen. De fries bevat 40 bloemen, de 40 dagen van de maand, zegt Rihbih, maar dan waren ze zeker de tel kwijt. Jammer dat het beeld flink wordt verstoord door de massa toeristen die als mieren krioelen en veel lawaai maken.

We slaan even een blik in het monument, maar ook daar is het dringen geblazen. Vlak ervoor heeft men zeker zeven meter diep gegraven en wat lagere bouw blootgelegd. Over de diepte heeft men dik gaas gelegd, zodat niemand erin kan vallen. Toch probeert een knaapje of het houdt en hij smakt met een knal op zijn gezicht. Hij begint luid te brullen en bloed stroomt rijkelijk uit mond en neus. Enkele bewakers helpen hem overeind, vissen zijn fototoestel uit de diepte en overhandigen beide aan de toegesnelde ouders. Leuk uitstapje.

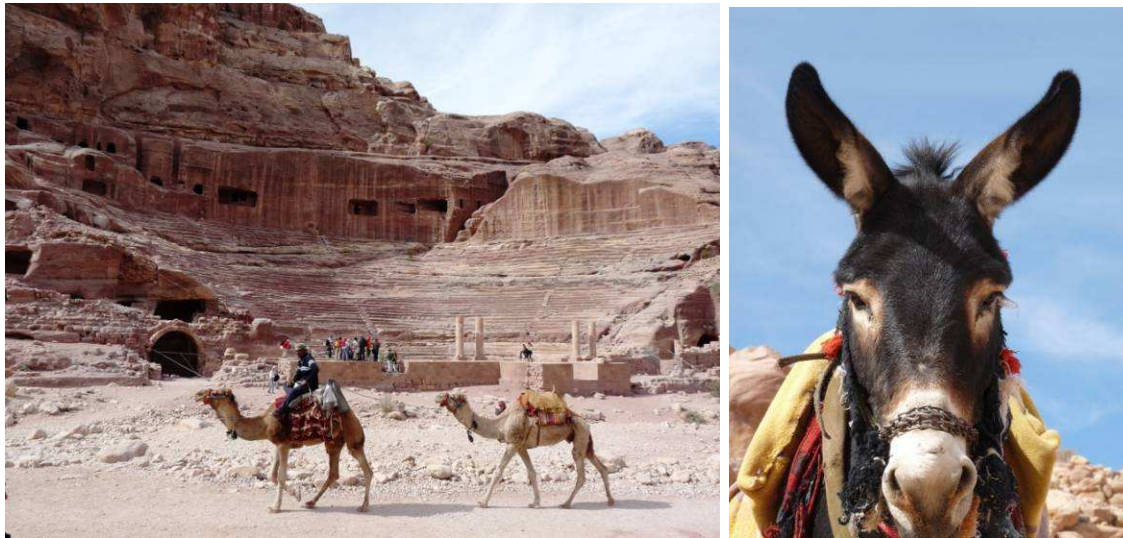
We volgen de wijder wordende kloof naar rechts, over de Façadeweg. Aan beide kanten zijn huizenhoge gevels te bewonderen van graftomben. Dan, bij het uit de rotsen gehakte theater, opent het dal zich tot een wijd plein, omringd door machtige monumenten tegen de bergwanden. Hier begint ook een trap naar de Hoge Offerplaats en een aantal andere bezienswaardigheden, maar een wandeling daarheen kost uren, dus daar gaan we nu aan voorbij.

Tegenover het theater is een bedoeïenenkamp ingericht om de toeristen een kijkje te geven in het leven van de nomaden. Een bedoeïen bereidt koffie op een houtvuurtje, een ander bespeelt een muziekinstrument en een tweetal doet een raadselachtig spelletje met stenen en stokjes die ze telkens op de grond gooien.

Bij een stalletje verkoopt een van afkomst Nederlandse vrouw zilveren sieraden, ansichtkaarten en een boek dat ze heeft geschreven over haar huwelijk met een bedoeïen en haar leven in de woestijn. Een avontuurlijk type dus.

Wat opvalt is dat vanaf het Schathuis het vervoer niet meer wordt aangeboden met paarden, maar met dromedarissen en ezels. Overal staan ze in groepjes te wachten op passagiers. Bij de ezels zitten enkele prachtige

exemplaren. Een groep mussen – die vind je werkelijk overal - consumeert met smaak de uitwerpselen.

Voor het theater van Petra

Er loopt een trappenstelsel naar rechts, waar hoog tegen de rotsen een rij imposante koningsgraven is uitgehakt, maar wij draaien naar links, het dal van de Colonnaded Street in. Het wordt echt warm in de zon. Als we even staan te luisteren naar Rihbihs uitleg, vleit een hond zich in onze schaduw in het zand. Hier in Petra zie je wel af en toe honden, vermoedelijk horend bij de nomaden die in het dal overal hun souvenirs aanprijzen en frisdrank verkopen.

De collonadeweg, geplaveid met grote stenen, is typisch uit de tijd dat de Romeinen in Petra het voor het zeggen hadden. Dat geldt ook voor de gebouwen die erlangs staan, of wat ervan over is, zoals de markt, de grote tempel en de driedubbele poort aan het eind. Parallel aan de weg loopt de drooggevalle Wadi Musa. De gids wijst ons hoog op de berg waar de restanten van een kruisvaarderkasteel staan. Die zijn dus ook hier geweest. Er zijn langs de bergwand nog veel meer monumenten te zien.

Hoewel het pas half twaalf is, blijkt de rondleiding afgelopen en we worden naar het dichtbij gelegen restaurant verwezen voor een belachelijk vroege lunch. Rihbih heeft zijn tijd erop zitten. Kun je een gids eigenlijk inruilen? Er lopen hier in Petra hele goede rond. De rest van de dag moeten we zelf invullen. Op zich prima, maar dat vraagt uiteraard nader beraad.

Na de lunch gaat een groep een eind terug om de route naar de Hoge Offerplaats te beklimmen, een van de oudste heiligdommen van Petra,

gelegen op de top van een berg 200 meter boven het theater en met prachtig uitzicht op de vallei. Offers brengen op hoge plekken hebben de Nabateeërs van de Edomieten overgenomen, maar we zien dit gebruik bij veel oude Oosterse volken. Langs de route naar beneden zijn nog verschillende andere oude monumenten te bezichtigen, zoals de Leeuwenfontein en de Tuintempel.

Een andere groep gaat verder het dal in om via een trappencomplex in een woeste kloof naar Ad Dayr, het “klooster”, te klimmen. Onderweg passeren we het Leeuwentriclinium (vertrek met drie banken) en nog een biclinium (met twee banken). De rotsen bieden op veel plaatsen wonderlijk roodgekleurde patronen. Het pad voert soms langs diepe afgronden en op veel plaatsen stallen bedoeïenen hun waren uit. Ze zullen vast wel eens wanhopig worden van al die langssnellende toeristen die nauwelijks wat kopen. Ezeltjes klauteren behendig naar boven of beneden over de trappen, soms met luie toeristen op hun rug.

Boven ligt een zanderige bergkom: aan de ene kant de machtige tempel Ad Dayr - prachtige gevel met zuilen uit de rode rots gehouwen – daar tegenover een restaurant vanwaar we met een blikje cola in de hand van het uitzicht op de tempel genieten. Je kunt nog hogere toppen beklimmen, met nog meer monumenten en weids uitzicht op de omringende bergen, maar dat is alleen voor de onvermoeibaren.

Zandsteenformatie

Ad Dayr

Om vier uur worden we geacht ons bij de uitgang van Petra te verzamelen, dus een lange terugtocht is noodzakelijk. Jammer dat we nog veel moois in de oude stad niet van nabij hebben gezien. Alleen Erik weet er nog een ommetje langs de hooggelegen koningsgraven uit te persen.

Het laatste deel, door de smalle kloof en langs de paardenrenbaan is nog een gemeen vals plat. Er is nauwelijks nog een toerist te zien. Bekaf en bezweet komt iedereen bij de uitgang aan. Eriks gps geeft een afstand van 16 kilometer aan en 180 meter omhoog en omlaag. Jona is trots dat al zijn volgelingen zo mooi op tijd terug zijn.

Ons hotel, een onderdeel van de Sofitelketen, ligt nog wat verder af van Wadi Musa dan het vorige. Het blijkt een complex tegen de berghelling te zijn van oude huisjes die tot prachtige witgeschilderde onderkomens zijn verbouwd. Ze verschillen wel in grootte, van balzaal tot wat krap. Het systeem van stopcontacten is wat losjes aangebracht om onze apparatuur goed aan te sluiten, maar met wat aangedragen verloopstekkers en veel gefriemel lukt het uiteindelijk wel.

De huisjes vormen een compleet doolhof, zodat je moet zoeken om het restaurant te vinden. Het buffet is overdadig, wat na zo'n zware dag wel wordt gewaardeerd. Er zijn veel rode koppen van de brandende zon deze dag. Een goede nachtrust lokt de meesten dan ook wel aan.

DAG 7, DONDERDAG 5 NOVEMBER:

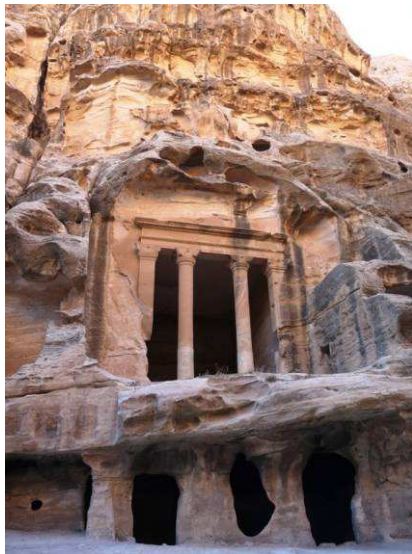
KLEIN PETRA, WADI RUM

Door een grillig berglandschap met hier en daar een ezel en dromedaris rijden we in een half uur naar het noordelijk gelegen Klein Petra, Siq al Barid. De naam siq wijst op de smalle kloof die toegang biedt tot een wijdere kloof met graftomben, tempels, cisternen en nog meer. Hier konden langstreckende karavanen tegen betaling veilig de nacht doorbrengen. Dit was het handelscentrum van Petra.

We kijken even in de grote cisterne en klimmen langs een versleten trap naar een biclinium waar tegen de zoldering nog een goed bewaard fresco is te zien uit de 1^e eeuw, met bloemmotieven, vogels en mythologische figuren. Verderop kun je door een smallere kloof nog hogerop klimmen, maar de trap is bijna weggesleten en we zien ervan af.

Er zijn al veel toeristen in de kloof en omdat de grond is bedekt met fijn rood stof, lopen we terug door een grote stofwolk. Vooral voor de digitale fotocamera's is dat nogal riskant. Bij de ingang is een man heel kunstzinnig

met allerlei kleuren zand bezig mooie figuren in flesjes te strooien via een trechtertje. Er zit toch bijna overal handel in.

Tempel en fresco in Klein Petra

Een flinke wandeling door de woestijn om het massief heen brengt ons naar de opgraving van het neolithische dorp Al Bayda. Van de oude nederzetting zijn nog wat resten van muren, trappen, oude molenstenen en cultusplaatsen bewaard gebleven, alles bij elkaar een echte ruïne. Ze stammen uit ongeveer 7000 v.Chr., uit de tijd dat de mens zijn bestaan als jager-verzamelaar opgaf en in dorpen bij elkaar ging wonen.

Het valt op hoe droog het in de vallei is. Enkele nomaden hebben er hun tenten neergezet bij de droge rivierbedding. Wellicht zijn enkele verkopers langs ons pad daar eigenaar van. Ze proberen ons sieraden te verkopen en – naar ze beweren – munten van de Nabateeërs. Het valt vast niet mee om zo je brood te verdienen, maar wat moeten ze anders?

Opmerkelijk is dat er in de droge woestijn vlinders rondfladderen, terwijl nergens een bloem is te bespeuren. Ook al van die overlevers.

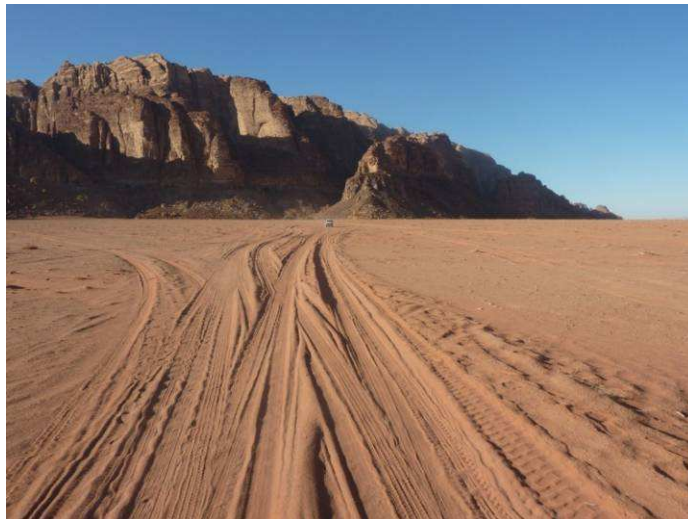
De temperatuur stijgt snel en het belooft een warme dag te worden. Veel opmerkelijker is het dat Rihbih in de bus opnieuw vraagt hoe Jona heet. Zou er wat met zijn geheugen niet in orde zijn, of ligt het ergens anders aan?

Door de bergen toeren we zuidwaarts naar een hoogvlakte met afgeplatte bergen, geel, kaal en stenig. Toch zijn veel hellingen omgeploegd, dus in het voorjaar zal het er wel anders uitzien. Natuurlijk is de lunchstop weer bij

een bazaar. Toch voor sommigen een mooie gelegenheid alvast een presentje te kopen voor de buurman thuis die voor de kat zorgt.

We dalen af naar de woestijn van Wadi Rum, een roze zandbak waaruit grillige zwarte en rode rotsformaties omhoog torenen. De reisgids zegt het weer mooi: “Wadi Rum, een indrukwekkend, inspirerend gebied waar pelgrims, kooplieden en herders duizenden jaren doorheen zijn getrokken, is een van de magnifiekste landschappen ter wereld.” T.E.Lawrence, die in dit gebied zijn militaire basis had, zegt het in zijn boek “The seven pillars of wisdom” zo: “...uitgestrekt, echoënd en goddelijk”.

Jeannie duidt het weer anders: “Ik krijg een beetje het Libiëgevoel.” Ze is mee geweest met Jona naar de Libische woestijn.

Wadi Rum-woestijn

Toch merken we hier en daar ook groene oases in wat de gids de “maanvallei” noemt. Palmen, velden met tomaten, dus er moet ergens water vandaan komen. Borden met een oryx erop, een zeldzame antilopensoort, wijzen volgens de gids op een project dat men hier uitvoert om deze dieren weer terug te brengen in de natuur.

Bij een politiepost mogen we niet verder. Eerst moeten we toegangskaarten kopen bij een huisje kilometers terug. Je hoort de chauffeur mopperen.

Jona vrolijkt ons op met een verhaal over Lawrence of Arabia. Hoe de Turken het in de Eerste Wereldoorlog met de Duitsers op een akkoordje gooiden, de Fransen en Engelsen het op het Midden-Oosten hadden gemunt, hoe de laatsten de Arabieren tot een opstand tegen de Turken bewogen en dat Lawrence als verbindingsofficier de leiding daarbij nam.

Hoewel hij zelf daar anders over schreef in zijn boek, was hij volgens Jona niet bij de heldhaftige verovering van Aqaba.

Lawrence wist van het “dubbelspel” van de Engelsen en Fransen om de landen in het Midden-Oosten na de Tweede Wereldoorlog geen onafhankelijkheid te geven zoals beloofd, maar te verdelen in mandaatgebieden die ze volkomen beheersten. Hij werd de held van de Engelsen, waar hij zelf door zijn boek een flinke bijdrage aan leverde. Hij zat gevangen in het beeld dat hij van zichzelf had gecreëerd en kon zich er later niet meer van distantiëren. Teveel klopte niet, waardoor zijn reputatie te gronde ging. De mythe is in 1961 extra opgeblazen door een film over zijn zogenaamde heldendaden. Eigenlijk is zijn grootste verdienste zijn proefschrift “Crusadercastles of Arabia”.

Intussen bereiken we het in de woestijn gelegen Jabal Rum Camp, een tentenkamp waar we een nacht zullen bivakkeren: lange rijen genummerde slaaptenten, enkele grote tenten rond een pleintje, een toiletblok. Enkele dames hebben het oneerbiedig over een “vluchtelingenkamp”. Het lunchbuffet staat al klaar. De bedienden zijn in smetteloos wit gekleed, de leider gaat trots rond onder zijn grote koksmuts.

De open eettent is opgefleurd met kleden op de grond en op de banken. In een lange rij nuttigen we het eenvoudige maal. Je voelt de warmte van de zon door het tentdoek heen branden. Ellen krijgt als vegetariër tot haar schrik een supergroot bord vol spaghetti, geen doorkomen aan, en als een bediende haar verzekert dat ze ’s avonds ook iets aparts voor haar zullen bereiden, is dat geen geruststelling meer.

Jabal Rum Camp

Alleen Geert, de junior en ook de langste van de groep, gaat niet mee met de woestijrit die op het programma staat. Hij heeft afgelopen nacht in het hotel zijn hoofd keihard gestoten en is nog steeds groggy. De bus zet ons af op een parkeerterrein in het dorp Wadi Rum.

Al spoedig verschijnen er drie gammele terreinwagens, twee gesloten, de derde met open laadbakje. Dat wordt onder nogal wat gemopper persen om iedereen erin te krijgen. Er waren volgens Jona vier wagens besteld, maar Rihbih – die dit geregeld heeft - weet zogenaamd van niets. Voor straf mag hij, zwaarlijvig als hij is, zich ook in de achterbak van een van de wagens wringen waar een grote autoband de meeste ruimte inneemt. Als iemand openlijk protesteert, zegt de jongste chauffeur, een nonchalante ongeschoren kerel, nogal brutaal (uiteraard in het Engels): "Als je het niet wilt, ga je maar lopen."

Eindelijk rijden we. Veel kostbare tijd is verloren gegaan. De jonge snuiter steekt regelmatig een sigaret op achter het stuur, om de sfeer verder te verpesten, en hij martelt zijn motor soms zo heftig dat die protesterend tijdelijk de geest geeft. De wagens jagen door de rode woestijn waar kamelen langzaam voortsukkelen.

De eerste stop is bij een bron en enkele nomadententen. Door zijn woeste nadering verjaagt de brokkenpiloot een groepje kamelen dat vreedzaam staat te drinken uit een grote waterbak. De bron heet Bir el Ambik, wat Jona sterk doet denken aan Bière l'Ambiek. Helaas wordt die daar niet geschonken. De gids vertelt dat Lawrence hier zijn kamp had en dat de bron daarom Lawrence Spring wordt genoemd.

Bij de bron Bir el Ambik in de Wadi Rum-woestijn

De volgende stop: een reusachtig massief in de rode zandzee. Dat er toch sprietige manshoge planten groeien en dat zelfs een prachtige boom zich verheft onder de rotswand, is te danken aan water dat ondergronds van de berg stroomt. Eeuwenlang al kerven de bedoeïenen afbeeldingen in de rotsen: handen, voeten, primitieve menselijke figuren en velerlei dieren, waaronder soorten die hier al lang niet meer voorkomen, zoals leeuwen en struisvogels. We klauteren moeizaam een smalle kloof in om daar verschillende rotstekeningen te bekijken. Rihbih vindt het geweldig, maar erg veel is er niet meer te zien. De figuren, een paar platvoeten, mannetjes en een hert, zijn nogal versleten. Voor sommigen evengoed wel heel bijzonder.

Derde stop: een rotsmassief met een zanderige rode helling tot helemaal bovenaan. We krijgen gelegenheid die te beklimmen. Slechts een klein groepje dapperen lukt dat. Het is steeds twee passen omhoog in het slappe zand en weer één naar beneden. De beloning is groots: een weids uitzicht op de omringende rode woestijnvlakten en de daaruit omhoog rijzende grillige bergen.

Wadi Rum-woestijn

Het woestijnbezoek zit er al weer op. De beroemde rotsbrug hebben we gemist. De wagens jakkeren terug naar het dorp en de kerels willen nog een fooi ook. Jona heeft net als wij de indruk dat hem hier in Wadi Rum een kunstje is geflikt. Door de gids vermoedelijk. Jona belt de agent in Nederland, maar die kan nu natuurlijk niets doen aan de situatie.

Een groep trekt het dorp in, winkeltjes bekijken, anderen strijken neer in een restaurant voor de thee, terwijl een klein groepje met Jona naar een Nabateese tempel wandelt aan de voet van een hoge rotswand. Aan voorhof en tempel zijn wat restauraties gepleegd. Toch krijgen we een goede indruk van de complexen die hier ooit lagen.

De zon gaat snel onder achter de bergen. Tijd voor de terugtocht. In de bus vat Jona de vreemde woestijnrit samen: Er zijn mensen die het leuk vonden, anderen vonden het vreselijk. Vermoedelijk hoort hij zelf bij de laatsten.

Het kamp ligt al in duisternis, maar grote lampen tussen de tenten helpen ons de weg vinden. Een bediende leest met veel moeite en hulp vanuit de groep de namen en tentnummers voor. Het heeft aan de binnenkant wel wat van een bedoeïenentent. Op de grond liggen grote kleden. We moeten het bed zelf nog opmaken, maar dat is zo gebeurd. Toch wel spannend, zo'n nacht in de woestijn.

Etenstijd. De grote tent is bekleed met Oosterse tapijten, wat het wel gezellig maakt. Een man speelt de hele avond op een snaarinstrument. We moeten plaatsnemen op lage banken tegen de zijkant. De kok nodigt ons al spoedig uit buiten te komen kijken hoe hij het eten bereidt. Bedienden graven een grote ketel uit de grond waar kennelijk hete as omheen zit, want hij is kokend heet. Uit de ketel trekken ze een korf met in de schil gekookte aardappelen. Tijdens de maaltijd zien we daar echter niets van terug. Alleen Ellen krijgt er enkele bij haar vegetarische hap.

Na het eten worden we uitgenodigd buiten te komen voor "het feest". Rond een groot kampvuur nemen we plaats op de betonnen rand rond een stenen vloer. Een achttal bedoeïenen begint een dans op Arabische muziek uit luidsprekers. Oorverdovend. Gasten worden uitgenodigd mee te doen. Alleen enkele vrouwen wagen zich eraan. Jeannie is hier in haar element.

Na een half uurtje krijgen velen uit onze groep er genoeg van. Een nachtwandeling door de woestijn lokt. Zaklantaarns zijn niet nodig, want de volle maan schijnt ons bij. Verdwalen is onmogelijk, want Erik heeft zijn gps bij zich en weet er handig de richting mee te bepalen. We houden het rotsmassief waaraan het kamp ligt, aan de linkerhand en draaien er deels omheen. Bandensporen geven routes aan. Hoewel de kou toeneemt, is het goed te doen, omdat het windstil is.

De zuivere en droge woestijnlucht geeft zicht op een diepe sterrenhemel. Via een doorgang tussen twee bergen voert de route naar een ander dal. Terwijl Erik en Geert – de laatste alweer aardig hersteld - een verre opening in de bergwand verkennen, vleien enkelen zich op de grond om de sterren te observeren.

Op de terugweg passeert in de verte een andere clubje nachtwandelaars uit onze groep. Geluid draagt ver in de woestijn en verstoort de rust. Een auto ronkt met grote vaart door de duisternis. Die moet hier goed de weg kennen. Een fosfaattrein hoor je in de verte komen aanrommelen en weer verdwijnen. Tenslotte komt het kamp weer in zicht. Daar er niet veel meer te beleven is, duikt iedereen snel zijn of haar tent binnen. De twee dekens die er voor iedereen liggen, blijken hard nodig in de optrekkende woestijnkou.

DAG 8, VRIJDAG 6 NOVEMBER:

DODE ZEE

Al vroeg worden we vrolijk begroet door de zon en de kamphond die vrijpostig rondloopt en het liefst met iedereen wil spelen. Ook bij het vertrek zwaait zij ons uit, in ieder geval met haar staart. Een lange rit noordwaarts staat op het programma. Tijd genoeg voor Jona om ons de reconstructietheorie uit te leggen. Even goed wakker worden.

Hoe weten de historici vrij nauwkeurig hoe bijvoorbeeld gebouwen zoals tempels eruit hebben gezien, want vaak vindt men alleen maar brokstukken terug. In de eerste plaats gebruikt men plattegronden van vondsten. Dan is er de zogenaamde “gulden snede”, waarmee bijvoorbeeld de hoogte van muren is te berekenen. Verder zijn er beschrijvingen te vinden van bouwwerken in allerlei teksten en verhalen die een goede indruk geven. Zoals verhalen van reizigers, ook uit later eeuwen, toen de betrokken gebouwen nog niet in elkaar gestort waren of door omwonenden gesloopt om ze als bouw materiaal te gebruiken. Omdat het beschreven staat, weten we bijvoorbeeld dat het Pantheon een gouden dak heeft gehad.

Een belangrijke bron van Romeinse en oudere Hellenistische bouwtechnieken is het werk van architect Vitruvius (85-20 v.Chr.), die het boek “Over de bouwkunst” schreef, het enig bewaarde klassieke werk over

architectuur. Latere bouwers hielden zich doorgaans aardig aan de “Vitruvische blauwdruk”. Met zijn gegevens kun je bijvoorbeeld de hoogte van pilaren berekenen.

Moeilijker ligt het met details. Daarvoor gebruiken de geleerden gevonden afbeeldingen, schilderijen en versieringen. Ook afbeeldingen op munten zijn behulpzaam.

Vandaag volgen we vele uren de Desert Highway naar het noorden, een moderne vierbaansweg die tot de stad Ma'an loopt. De weg is oorspronkelijk in de 16^e eeuw aangelegd door de Ottomanen als een sneller alternatief voor pelgrims en troepen van de parallel lopende King's Highway. Ook deze weg werd bewaakt door forten.

De weg is opnieuw aangelegd in de tijd van de Eerste Golfoorlog, tussen Irak en Iran. Omdat de Iraakse oliehaven Basra vaak onder Iraans vuur lag, betaalde Saddam Hoessein voor de verbetering van de weg, zodat de Iraakse olie hierlangs naar Aqaba kon worden getransporteerd. In ruil daarvoor kregen de Jordaniërs gratis olie. Nu dat laatste niet meer het geval is, wordt alle olie geïmporteerd en dieselolie is volgens de gids erg duur.

De autobaan maakt zijn naam waar: hij voert kaarsrecht door de woestijn en veel is er dus niet te zien, behalve af en toe een bedoeïenendorp. De planning van Rihbih is weer geweldig. Hij spiegelt ons koffie voor, maar niet veel later, al om 11.00 uur, worden we verrast met de mededeling dat we moeten lunchen, en dat natuurlijk weer in een bazaar-restaurant-combinatie. Het is al besproken, dus we hebben geen keus.

Onderweg gaan de enveloppen rond voor de fooien van gids en chauffeur. Zo'n gids als Rihbih zou je toch geen grote fooi willen geven, maar we houden de eer aan onszelf. Vanaf Ma'an volgen we de King's Highway. Vlak voor Amman gaat de koers naar het westen, een lange afdaling door de bergen naar de Dode Zee, met fraaie uitzichten. In de verte is de ons vertrouwde Mount Nebo zichtbaar. Er moet een goed klimaat heersen, want er zijn hier veel bananenplantages.

Langs de weg staat een grote steen met “Sea level”, wat het niveau van de Middellandse Zee aangeeft. Dan moeten we nog 400 meter dalen. Het is

druk op de weg en erlangs zitten mensen te picknicken tussen de acaciabomen. Het is namelijk vrijdag, voor de moslims een vrije dag.

We bereiken de Dode Zee aan de noordoostpunt, vanwaar je in de verte de heuvels van Israël ziet liggen, het gebied van Qumran, waar ze de Dode Zeerollen hebben gevonden. Niet zichtbaar ergens op de heuvels ligt Jeruzalem. Terwijl we langs rijen grote hotels aan de Jordaanse kust rijden, bedankt Ab de gids met een boek over Holland. Als we uitstappen, kun je weer zien wat voor type het is: geeft niemand een hand, zegt niets, een zwaai en weg is hij. Ook voor ons een opluchting.

Het Dead Sea Spa Hotel, wat een luxe! Overal marmer, trappenhuizen, balzalen van kamers, drie zwembaden, vele terrassen. Al gauw zijn de meesten op weg naar beneden, waar een privéstrand toegang geeft tot de zee. Het is buitengewoon warm, dus het water biedt verkoeling. Echter, zwemmen is er niet bij. Daarvoor moet je in het zwembad zijn. Je kunt alleen maar drijven op je rug. Marlous, terwijl ze het water in loopt, merkt de opwaartse druk van het zoute water op: "Mijn billen gaan omhoog!" Een bord waarschuwt het water niet in te slikken en niet in je ogen te krijgen. Het is wel een grappig gezicht, al die drijvende mensen met hun buik en tenen boven water. Een ontspannen einde van de reis. Als Dick uitgedreven is en aan wal komt, voelt hij zich herboren en roept enthousiast: "Zo, nu nog even van de glijbaan, met mijn hoofd naar beneden." Dat zegt toch genoeg.

Dode Zee

Na het avondeten – een overdadig buffet – schikt het grootste deel van het gezelschap zich met een drankje op het buitenterras waar een zomeravondtemperatuur heerst. Napraten over de reis.

DAG 9, ZATERDAG 7 NOVEMBER: TERUGREIS

In de bus - nu weer met de man die ons ruim een week geleden van het vliegveld haalde - bedankt Frans Jona voor zijn begeleiding. Een reis met goede mix van oudheden en ontspanning in de juiste volgorde. Jarash en Petra en de woestijnwandeling naar het verre fort waren hoogtepunten. De gids met zijn eigen agenda en al die bazaars is een verhaal apart waar Jona zich aardig doorheen heeft geslagen, nog net niet letterlijk gelukkig. Ondanks de oneffenheden was het een interessante en geslaagde reis.

Jona heeft het laatste woord. Ook voor hem is het de eerste keer in Jordanië. We hebben “leuke dingen gezien”, zoals Gadara, Gerasa, Machareus, de kastelen in de woestijn, Petra. Vooral dat laatste was “heel erg speciaal”, met “unieke monumenten.” Wadi Rum “viel me eigenlijk een tikje tegen.” (Dat laatste moet een understatement zijn.) Hij bekent dat hij ’s ochtends toch “een duik” in de Dode Zee heeft genomen. (Waarom zo stiekem, vragen we ons af, want we hadden dat graag op de foto vastgelegd.)

Indruk heeft op hem gemaakt hoe leden van de groep zich zorg om Trudy hebben gemaakt (Het gaat alweer een stuk beter met haar) en “Het was een buitengewoon prettige groep, ook als het eens niet gemakkelijk was.” Hij bedankt voor het fijne gezelschap en de wijze waarop men elkaar heeft opgevangen.

We halen in de bus een fooi op voor de begeleider, zodat hij op het vliegveld ons opnieuw vlot door de formaliteiten en veiligheidsbarrières zal helpen. Dat doet hij inderdaad goed. Zelfs de incheckkaarten kan hij zo uitdelen en hij helpt ons de koffers labelen. De Wendels zullen problemen kunnen krijgen met overgewicht van de bagage, want alle koffers van het gezelschap staan op hun naam. Toch belanden we allemaal probleemloos in het vliegtuig.

De rest is vlug verteld: een goede vlucht, zij het met enige vertraging, bagage ophalen, afscheid nemen en zo gauw mogelijk terug naar huis, vele ervaringen rijker.

Deelnemers aan de reis:

Yvonne van Bragt

Geert Haasjes

Gelske Haasjes

Gerrie Hofmeijer

Jeannie van den Hondel

Trees Horstmanshof

Erik de Jong

Jeannette de Jong

Annelies Kaas

Nico Kaas

Ab Langereis

Marianne de Leeuw

Jona Lendering

Berthie van Lith

Dick van Lith

Trudy Lommen

Marlous Mollee

Marco Prins

Nel Prins

Wendy Prins

Juliette Sullot

Ellen Wendel

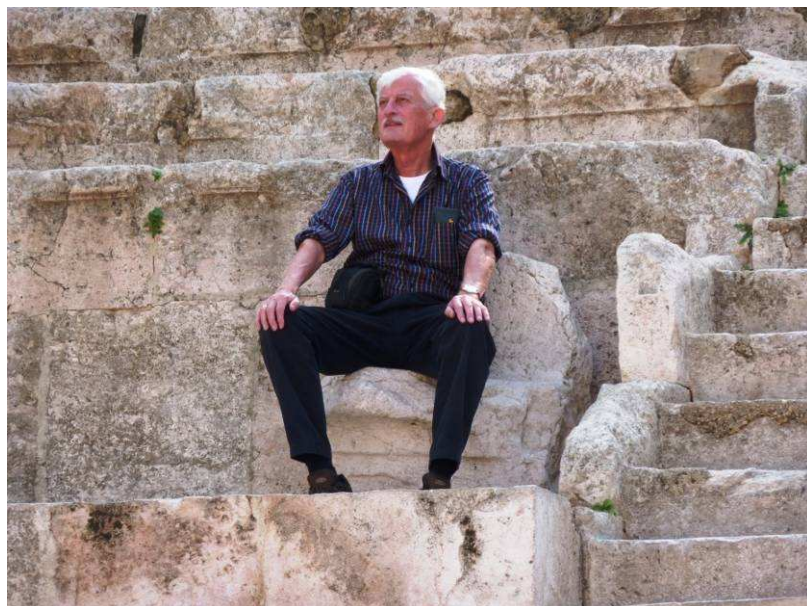
Frans Wendel

Gerasa

Petra

Nadenken over het dagboek